

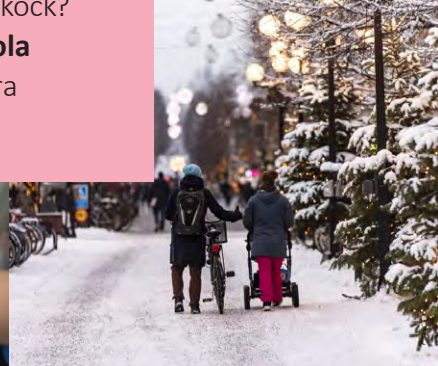
Trettio år
av jämställdhetsarbete
i Umeå kommun

Kön, makt & politik!

1989–2019

Ur innehållet:
Att höja kvaliteten genom aktivt jämställdhetsarbete / Från pampkurser till processledare / Från mer belysning till feministisk stadsplanering / En riktig kock? Umeås första jämställdhetsförskola / Mäns våld mot kvinnor ska upphöra

UMEÅ
KOMMUN

Inledning / 4

Feminism i maktens rum? / 6

En riktig kock? / 13

Från pampkurser till
processledare / 15

Jämställda träningstider gav ett
fotbollslag i världsklass? / 18

Du har fått post! / 24

Att höja kvaliteten genom aktivt
jämsälldhetsarbete / 30

Jämställdhetspolitik och
kinnokamp genom åren / 34

Från mer belysning till
feministisk stadsplanering / 36

En rundtur i Umeås
kônade landskap / 44

Umeås första
jämställdhetsförskola / 50

Mäns våld mot kvinnor
ska upphöra / 57

Kvinnohistoriskt museum
vill ge nya perspektiv / 61

Motståndet visar vägen / 66

Trettio år av jämställdhetsarbete
i Umeå kommun

Redaktion Annika Hamrud,
Elisabeth Qvarford

Skribenter Anna Dahlqvist,
Annika Dalén, Linda Gustafsson,
Annika Hamrud, Malin Rönnblom,
Fanny Ökvist

Grafisk form Pondus Kommunikation

Foto Mattias Andersson,
Anna Flatholm, Malin Grönberg,
Maria Hedberg, Fredrik Larsson,
Kristina Larsson, Andreas Nilsson,
Hanna Rydström, Robert Rösth,
Ann Widmark, m.fl.

Tryck Tryckeri City Umeå

Kontakt annika.dalen@umea.se
och linda.gustafsson@umea.se

**”Umeå har goda
möjligheter att
vara en jämställd
kommun.”**

Umeå kommun har under lång tid arbetat med jämställdhetsfrågor på ett strategiskt och banbrytande sätt. Arbetet har bedrivits både genom jämställdhetsintegrering och med särskilda satsningar för att synliggöra och problematisera, omformulera problembeskrivningar och bredda analysen. Ett startskott för arbetet var när Umeå som en av tre kommuner år 1989 blev utvald att vara med i en regeringssatsning kring lokalt jämställdhetsarbete. När det femåriga pilotprojektet avslutades blev jämställdhetsarbetet en permanent och integrerad del i kommunens organisation och tjänsten jämställdhetshandläggare inrättades. 2019 firade arbetet för ett jämställt Umeå 30 år. Denna skrift är en del av uppmärksammandet av detta jubileum. Skriften har tagits fram för att synliggöra och uppmärksamma 30 års arbete för ett jämställt Umeå. I de olika texterna varvas historiska tillbakablickar med nedslag i konkreta exempel från verksamheter.

Umeå har goda möjligheter att vara en jämställd kommun. Det finns ett stort engagemang och en vilja att utmana och bryta maktordningar. Vi hade naturligtvis också kunnat skriva en bok om misslyckanden. Om utbildningar som inte lett någonstans, om personer som osynliggjorts när de försökt driva jämställdhetsarbete, om projekt som varit bra men som ingen minns, om omtag efter omtag. Men det här är inte den boken, även om det självkritiska också är det som gör arbetet bra. För jämställdhet är ett aktivt val, något som görs. Vi hoppas att denna berättelse också kan vara inspirerande till det fortsatta arbetet för ett samhälle fritt från stereotyper, sexism och homofobi. Vi vill inspirera till nya och viktiga politiska beslut för att fortsätta bygga ett jämställt samhälle.

Skriften är framtagen på uppdrag av jämställdhetsutskottet i Umeå kommun.

Charlotta Westerlund (S)
Ordförande jämställdhetsutskottet
Umeå kommun

Solveig Granberg (C)
Vice ordförande jämställdhetsutskottet
Umeå kommun

Det är ingen slump

att det är just Umeå bland Sveriges 290 kommuner som 2019 kan stoltsera med ett jubileum som markerar 30 år av oavbrutet, systematiskt och strategiskt jämställdhetsarbete, även om det inte alltid varit lyckosamt eller enkelt.

Uppmärksammandet av jubileumsåret inleddes i januari med ett panelsamtal på Kvinnohistoriskt Museum som hade titeln *Feministisk organisering* i Umeå under 30 år, där fyra feministiska aktivister från olika generationer möttes i ett samtal om hur feministisk aktivism och organisering sett ut i Umeå, vilka drivkrafterna har varit, vilka mål och förväntningar som funnits och vilken betydelse platsen Umeå haft för organiseringen.

– Vi ville ta avstamp i den feministiska organisering som funnits under lång tid i Umeå, för utan den starka lokala kvinno-rörelsen är det svårt att tänka sig att Umeå hade utvecklats till den pionjär i jämställdhetsarbete bland Sveriges kommuner som vi är, säger kommunens jämställdhetsstrateg Linda Gustafsson.

För 30 år sedan blev Umeå kommun, som en av tre kommuner i Sverige, utvald att vara med i en regeringssatsning med syfte att undersöka hinder för jämställdhet och arbeta bort dessa. Men redan tidigare fanns det en sjudande politisk kvinno-rörelse i staden.

”Så blev Umeå framgångsrikt feministfäste” rubricerade DN ett helsidesuppslag i maj 2004. I reportaget lyfts damlaget UIK:s fotbollsframgångar fram, och skribenten nystar sig sedan bakåt till universitetets invigning 1965. Umeå universitet grundades i en tid av radikalitet och nytänkande, och benämndes länge i folkmun som det ”röda universitetet”. På ett nytt universitet som inte var präglad av de gamla universitetens

historiska traditioner och konservativa kunskapsarv fanns större möjligheter att etablera nya kunskapsområden, som kvinnoforskning, utan större motstånd.

Den första kursen som startades i kvinnoforskning hette ”Könsrollsfrågor” och inrättades 1976. Redan 1979 lades den första avhandlingen med inriktning mot kvinnoforskning fram. I juni 1982 invigdes den första stora vetenskapliga konferensen om kvinnoforskning i Sverige – ”Kvinnouniversitetet” på Umeå universitet. Knappt två decennier senare, 1997, fick Sverige sin första professor i genusvetenskap, Britt-Marie Thurén, på just Umeå universitet.

1981 startade Sveriges Radio i Umeå radioprogrammet *Radio Ellen*, döpt efter den feministiska pionjären Ellen Key. Programmet sändes till 1995 och ersattes av det tillika feministiska *Freja* som sändes till 2003. Redaktionen var då det första i sitt slag: profilen var uttalat feministisk, redaktionen bestod enbart av kvinnor, och innehållet inte sällan kontroversiellt. Reportrar besökte servitrisers arbetsplatser, hotade industrier och kvinnokonferenser. Redaktör för båda programmen var Isa Edholm.

1983 genomfördes en tre månader lång ockupation av ett hus i centrum som kallades Gula villan för att få till stånd ett kvinnohus, vilket också blev resultatet, om än inte i Gula villan. I texterna från utställningen *Berättelser i en stad* på Kvinnohistoriskt Museum 2016–2017 står att läsa att:

”Feministiska rörelser är starka i Umeå, vilket tenderar att få en snöbollseffekt”

”Huvudfrågan – mäns våld mot kvinnor och kvinnohus – kom att lyftas på ett helt nytt sätt i det offentliga samtalet. Ockupationen och Kvinnojourens arbete ledde till att mäns våld mot kvinnor hamnade på den politiska dagordningen och bidrog till en förändrad samhällssyn.”

Under 1990-talet och 2000-talets första decennium florerade mer eller mindre formellt organiserade nätverk och aktionsgrupper. Det feministiska nätverket *Aniara* var ett av de mer tongivande. Två av det sena 1990-talets största svenska feministiska fanzin producerades i Umeå – *Amazon* som startades 1997 och *Radarka* vars första nummer publicerades året efter. Kravallkören uppträdde på festivaler och demonstrationer och musikföreningen *She’s got the beat* som bildades 1999 har sedan dess arrangerat spelningar, musikfestivaler och popkollon med målet att skapa en plats som främjar unga tjejers och transpersoners musik-

skapande och att arbeta för en jämställd och normkritisk musikscen. Föreningen är nu en del av den nationella popkollorörelsen.

”Få svenska städer uppvisar så många mer eller mindre löst sammansatta kvinnoorganisationer som Umeå, de flesta med aktivt stöd från kommunen”, skrev DN i sin artikel från 2004.

Sedan tidigt 2000-tal och fram till 2014 anordnades årliga feministfestivaler av det feministiska nätverket *Aniara* med föreläsningar, workshops och konserter i kommunens lokaler i Hamnmagasinet.

Den feministiska kvinnorörelsen, universitetet och det offentliga har under åren växelvis stärkt varandra och samverkan har alltid varit central i det feministiska arbetet i staden. Som den statliga utredningen *Nya former för kvinnors organisering* från 2004 skriver:

”Feministiska rörelser är starka i Umeå, vilket tenderar att få en snöbollseffekt.”

Makt och politik

– *feminism i maktens rum?*

Jämställdhetspolitikens lokala föregångare

I början av förra seklet placerade sig Umeå i historieskrivningen. Den 30 mars 1910 hölls fyllnadsval av tre ledamöter till stadsfullmäktige i Umeå. En grundlagsändring som trädde i kraft 1909 innebar att kvinnor nu var valbara i kommunala val, och såväl gifta som ogifta kvinnor hade lokal rösträtt. Både de konservativa och de frisinnade hade en kvinna på valbar plats. De konservativas kandidat var Helena Ljungberg och de frisinnades kandidat var Anna Grönfeldt. I fyllnadsvalet i mars 1910 valdes Helena Ljungberg in till stadsfullmäktige. Hon blev därmed den första kvinnan någonsin i stadsfullmäktige såväl i Umeå som i Sveriges landsort.

När det sedan i december samma år var ordinarie val av 15 ledamöter valdes både Helena Ljungberg och Anna Grönfeldt in i Umeå stadsfullmäktige. Efter en mandat-

period avböjde Helena Ljungberg omval av hälsoskäl, men Anna Grönfeldt kom att sitta i Umeå stadsfullmäktige i olika omgångar ända fram till 1940 och var en av dess flitigaste motionärer. Bland annat motionerade hon för inrättandet av en tandklinik för skolbarn och i samband med revisionen av stadsplanen 1914 drev hon frågan om att avsätta mark till en flygplats.

Först i slutet av 1970-talet började det som skulle bli den lokala jämställdhetspolitiken att ta form i Umeå Kommun. 1977 lämnade socialdemokratiska fullmäktigegruppen in en motion till kommunfullmäktige *”ang inrättande av en jämställdhetskommitté i Umeå kommun”*. Kommittén föreslogs vara ett instrument för att underlätta samordning och bevakning av jämställdhetsfrågor och vara direkt underställd kommunstyrelsen. Kommunfullmäktige

beslutade enhälligt i slutet av 1978 att bifalla motionen med beslutsformuleringen *”Inrätta en kommunal jämställdhetskommitté bestående av 7 ledamöter och 7 suppleanter, utsedda av kommunfullmäktige för samma tid som kommunstyrelsens ledamöter, direkt underställd kommunstyrelsen och med uppgift att arbeta fram lämpliga former för att fast förankra jämställdhetsarbetet inom den kommunala förvaltningen”*. Centerpartisten Kerstin Nilsson utsågs till sammankallande.

En av jämställdhetskommitténs första uppgifter var att ta fram riktlinjer och en arbetsplan för sin verksamhet. Den utgick ifrån ett jämställdhetsbegrepp som handlade om mäns och kvinnors lika möjligheter till arbete och avancemang och till omsorg om familjen. För att sådan ska uppnås krävs förändringar och undanröjande av hinder inom många olika områden – på arbetsmarknaden, i boendet, i utbildningen och i familjen.

Jämställdhetskommittén hade redan i sin första verksamhetsplan 1980 som inledande programpunkt att den bör utgöra remissorgan vid upprättande av planer och program, beredas möjlighet att medverka vid utarbetandet av gemensamma planeringsförutsättningar samt få tillfälle att lämna synpunkter och förslag i övriga frågor av betydelse för jämställdhetsarbetet. Men det var först 1992 som kommittén formellt anhöll till kommunstyrelsen om att bli obligatorisk remissinstans för samtliga ärenden som skickas ut på remiss med syfte att belysa ärendena ur jämställdhetsperspektiv.

Umeå som pilotkommun för jämställdhet

Det som idag ses som startskottet för det systematiska jämställdhetsarbete som 2019 firar 30 år var när Umeå kommun 1989 blev utvald som en av tre pilotkommuner att vara med i en femårig regeringssatsning. Målet var att uppnå jämställda villkor för kvinnor och män genom en samordning av insatserna inom alla politikområden. Jämställdhetspolitiken fick också tydliga resurser i form av en tjänsteperson ansvarig för arbetet.

En starkt bidragande orsak till att just Umeå var en av de kommuner som valdes ut var troligen att det redan då fanns en politisk infrastruktur för jämställdhetsfrågorna på plats. Den politiska infrastrukturen är ännu idag unik:

”Oss veterligt är Umeå den enda kommunen i Sverige som har just ett jämställdhetsutskott. I ett par andra kommuner, exempelvis Eskilstuna och Stockholm, finns utskott eller nämnder med ett liknande uppdrag men ingen kommun har en så lång tradition som Umeå när det gäller en egen politisk infrastruktur för jämställdhet”. (Rönblom, Malin och Sandberg, Linda, 2017: *Görandet av den jämställda staden* i Statsvetenskaplig tidskrift årg. 119–2017/3, sid 419).

Jämställdhetsfrågans plats i både den politiska och tjänsteorganisationen skiftade under det femåriga projektets gång. Själva pilotprojektet fanns från början hos personalkontoret, men knöts sedan till jämställdhetskommittén. I slutet av projektet beslöt

”Oss veterligt är Umeå den enda kommunen i Sverige som har just ett jämställdhetsutskott”

kommunfullmäktige att jämställdhetskommittén skulle ersättas av ett jämställdhetsutskott direkt under kommunfullmäktige. Utskottets ledamöter, sju ordinarie och sju ersättare är samtliga även ledamöter i kommunfullmäktige. Den 15 december 1994 hälsade det nya utskottets ordförande Marie-Louise Rönmark alla välkomna till det "historiska" första mötet i jämställdhetsutskottet.

Ett av projektets mest centrala avtryck var just att Umeå kommun skapade en ordinarie heltidstjänst för att kunna fortsätta det påbörjade arbetet. Projektledaren Margareta Berggren skriver 1993 i slutrapporten från projektet:

"Jämställdheten har kommit till Umeå kommun för att stanna. Tack vare pilotkommunprojektet har kommunen fått möjlighet att bevaka och arbeta med frågorna på ett annat sätt än tidigare. Nu är det våra politiskt ansvariga som får avgöra hur de framtida satsningarna ska se ut."

Under de trettio år som gått sedan Umeå blev pilotkommun för jämställdhetsarbete har den politiska inriktningen skiftat, men vissa frågor har funnits på agendan sedan starten. I den första verksamhetsplanen 1980 föreslogs att "jämställdhetstanken" i första hand skulle ges möjlighet att prägla kommunens service till invånarna (framför allt barnomsorgen och kollektivtrafiken), boendeplaneringen, arbete och sysselsättning, samt kommunens personalpolitik. Dessa är frågor som än idag är centrala i den lokala jämställdhetspolitiken.

När jämställdhetskommittén inrättades i Umeå kommun var jämställdhetsfrågorna på nationell nivå organisatoriskt placerade på arbetsmarknadsdepartementet, och det var jämställdhetsfrågor relaterade till arbetslivet som dominerade politikens insatser, såväl nationellt som lokalt.

"Kvinnans arbetsuppgifter har i alla tider bestått av hushållsarbete, barnavård och

sociala omsorger. När kvinnan kom ut på arbetsmarknaden innebar detta enbart en förlängning av hennes tidigare uppgifter i hemmet, vilket gav låg status och lön."

Så inleds jämställdhetskommitténs verksamhetsplan från 1980. Problembeskrivningen handlar både om den könssegregerade arbetsmarknaden, där samhället har utformats efter mannens villkor, och att synen på kvinnor som maka och mor utgör ett hinder för att arbeta inom vissa sektorer. Låglönessektorn bestod till fyra femtedelar av kvinnor, samtidigt som kvinnor stod för 83,5 procent av gruppen deltidssysselsatta. Därför argumenterade kommittén bland annat för att unga kvinnor skulle uppmuntras till att välja utbildning i mansdominerade yrken och att man skulle pröva styrda praktikplatser.

Inom politiken går det att se en liknande uppdelning. Kvinnor har fått ansvara för att ordna fika, och det har ansetts givet att kvinnor ska arbeta med mjuka frågor som barn och äldreomsorg.

– Vid nominering till nya uppdrag och nämnder så rekommenderar män andra män, sällan att de kommer på att kvinnor skulle kunna uträtta det lika bra, säger tidigare ledamot Marianne Löfstedt (M).

Rätten till heltid är en politisk fråga som har bedrivits i ett flertal decennier. Sverige har än idag en starkt könssegregerad arbetsmarknad där dessutom många kvinnodominerande arbetsplatser, särskilt inom offentlig sektor, har organiserats efter deltidstjänster. Jämställdhetskommittén lyfte 1980 i sin verksamhetsplan fram att kvinnor utgör majoriteten av gruppen deltidsanställda. Kommittén menade att det berodde på motsättningen mellan hemarbete och lönearbete som dessutom gör att kvinnor dubbelarbetar. Men även att samhällets traditionella syn på kvinnan gör att det blir svårare att komma ut på arbetsmarknaden.

När kommunfullmäktige 1992 antog sin första jämställdhetsplan innefattade målen bland annat att minska antalet deltidstjänster till förmån för heltidstjänster. Två år senare skickade jämställdhetsutskottet ut en enkät till 500 slumpmässigt utvalda deltidanställda i kommunen för att undersöka varför de arbetade deltid. Vissa var deltidssjukskrivna och andra var kritiska till kommunens personalpolitik. En vårdassistent svarade till exempel att "Inom vårdsektorn där kvinnor dominerar erbjuds för få heltidstjänster."

För att skapa en tryggare anställning och möjliggöra egenförsörjning fattade Umeå kommun 23 år senare, år 2015, beslut om att införa rätt till heltidsanställning inom kommunal vård och omsorg.

– Av vilken anledning ska offentlig sektor där många kvinnor jobbar inte ha heltid som

norm? I industrin är det självklart. Där är det inte ens en diskussion för där arbetar mest män, säger jämställdhetsutskottets första ordförande Marie-Louise Rönmark (S).

Idag gäller att kommunen ska ha heltid och tillsvidareanställning som norm, och fram till maj 2021 ska alla anställda i kommunen fått ett erbjudande om en heltidsanställning.

■ *Från vänster: Eric Bergner (C), Christina Bernhardsson (S), Eva Arvidsson (V) (tidigare vice respektive ordföranden i jämställdhetsutskottet), professor i statsvetenskap Malin Rönnblom, samt kommunens första jämställdhetshandläggare Margareta Berggren samtalar om handlingsutrymme och lokal jämställdhetspolitik under ett panelsamtal på Kvinnohistoriskt museum våren 2019.*

Foto: Umeå kommun

"Jämställdheten har kommit till Umeå kommun för att stanna"

Lokal jämställdhetspolitik, kunskap och makt

Den feministiska rörelsen har sedan 1970-talet aktivt kämpat för att motverka mäns våld mot kvinnor och använt slagord som "Det personliga är politiskt". I Umeå har det historiskt funnits en stark kvinnorörelse som drivit dessa frågor i samklang med Umeå universitet. Många aktivister har läst kurser i *Makt och Kön* samt arbetat ideellt på kvinnojourerna. Det var dock först runt slutet av 1990-talet som mäns våld mot kvinnor tydligare började ses som en fråga för jämställdhetspolitiken lokalt.

– Man visste att det fanns där men det var ändå inget man rörde vid. Ingen vågade driva på så att det kom fram i dagsljuset, säger tidigare ledamot Marianne Löfstedt (M).

År 2001 kom undersökningen *Slagen dam* som synliggjorde konsekvenserna av makt

och kön i en omfattning som tidigare inte hade gjorts i Sverige. Jämställdhetsutskottets tidigare ordförande Eva Arvidsson (S) berättar att de använde sig mycket av rapporten då kunskap om statistik var viktig när jämställdhetspolitiken ofta blev ifrågasatt.

Forskaren Eva Lundgren definierade i rapporten våldserfarenheter ur ett bredare perspektiv i *Slagen dam* och under *Metoo-rörelsen 2017* bekräftades erfarenheterna genom att kvinnor vittnade om olika typer av våld i alla delar av samhället.

– Fler kvinnor vågar berätta vad som händer, det sker inte bara bakom hemmets väggar. Det stärktes fantastiskt med metoo-rörelsen, säger Marianne Löfstedt (M)

Ett annat område som varit ständigt närvarande i den lokala jämställdhetspolitiken är planeringen av staden. "*Boendeplaneringen måste utgå från att vuxna individer förvärvsarbetar. Jämställdhet kräver samplanering*

Mandatperiod	Ordförande	Vice ordförande
Jämställdhetskommittén		
1978–1979	Kerstin Nilsson (C)	Sonja Persson (S)
1980–1982	Arne Lindh (S)	Marie Sandström-Öhberg (C)
1983–1985	Arne Lindh (S)	Marie Sandström-Öhberg (C)
1986–1988	Lorens Renström (S)	Karin Åhberg (Fp)
1989–1991	Lorens Renström (S) Lena Boström (S)	Sigbrit Normark (Fp) Britt-Mari Löfgren-Olovsson (Fp)
1992–1994	Gudrun Wallman (Fp)	Susanne Olofsson (V)
Jämställdhetsutskottet		
1995–1998	Marie-Louise Rönmark (S) Margareta Rönngren (S)	Camilla Sandström (Fp)
1999–2002	Eva Arvidsson (V)	Inger Nilsson (C) Lisbeth Etting (C)
2003–2006	Ibrahim Baylan (S) Christina Bernhardsson (S)	Helen Edlund (Kd)
2007–2010	Christina Bernhardsson (S)	Björn Kjellsson (Fp)
2011–2014	Tamara Spiric (V)	Eric Bergner (Fp)
2015–2018	Emma Vigren (S)	Tina Myhrberg (M)
2019-	Charlotta Westerlund (S)	Solveig Granberg (C)

av arbetsplatser – bostäder – service.” skrev Jämställdhetskommittén i sin första verksamhetsplan 1980, och stadsplaneringen har varit ett centralt verktyg i arbetet för jämställdhet under decennier i Umeå.

Hur arbetet har sett ut har varierat över åren, men viktigt är att ständigt ifrågasätta maktstrukturer och vem som får vara normen vid planering av staden.

För att driva på arbetet med jämställdhet har politiken kopplats ihop med aktuell forskning. I jämställdhetsplanen 1992 står att ett mål var att samtliga förvaltningar ska ta fram statistik uppdelat efter kön på antal anställda, löner, arbetstider, föräldraledighet och arbetsbefattning. Statistiken skulle sedan användas som underlag vid utformning av både verksamhetsplaner men även lokal jämställdhetsplan. Könsuppdelad statistik var och är ett viktigt sätt att belysa

ojämställdhet. I den jämställdhetsstrategi som antogs av kommunfullmäktige 2011 och uppdaterades 2017 står bland annat att *”Kvinnors och mäns livsvillkor och levnadsförhållanden kan synliggöras genom könsuppdelad statistik. Det handlar om att belysa vilka villkor kvinnor och män har i Umeå kommun.”*

Statistiken gör det möjligt att synliggöra och problematisera, omformulera problembeskrivningar och bredda analysen. Det handlar om att uppmärksamma vem som får vad och på vilka villkor inom kommunen, något som uppnås genom att analysera befintlig statistik med ett jämställdhetsperspektiv och att använda resultatet till att ändra ojämställda villkor. Till syvende och sist handlar det om makt och motstånd, och om uthållighet:

– Demokrati tar tid. Vill du förändra, ge inte upp efter ett år. Ha en långsiktig strategi och håll fast vid den, säger jämställdhetsutskottets första ordförande Marie-Louise Rönmark (S).

Foto: Ann Wårdmark

Källor:

- Nordlander, Kerstin, 2018: *Anna Elisabeth Grönfeldt* Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (www.skbl.se/sv/artikel/AnnaGronfeldt hämtad 2020-03-19).
- Rönblom, Malin och Sandberg, Linda, 2017: *Görandet av den jämställda staden* i Statsvetenskaplig tidskrift årg. 119–2017/3
- Wynne, Anders, 2019: *Så kom kvinnorna in i politiken i Umeå*, publicerad i Västerbottens-Kuriren 2019-03-08.

Foto: Måltidsservice, Instagram

”Vi har mycket kvar att göra, man får aldrig luta sig tillbaka och tro att det är nog. Det är ett pågående arbete som hela tiden måste fortgå”

Ulla Dellkrans

■ Måltidsservice har ett instagramkonto där de delar med sig av bilder från sina kök och måltider, kryddat med inspiration för en hälsosam, hållbar och trevlig måltid. Följ måltidsservice på @maltidsserviceumea

En riktig kock?

Går det att locka fler män till en kvinnodominerad arbetsplats som måltidsservice och samtidigt få ner sjuktalen och minska deltidssjobben?

Umeå genererar den offentliga maten många jobb. Cirka 320 medarbetare arbetar i sammanlagt 131 kök. Varje dag ska måltidsservice servera cirka 25 000 portioner till förskola, skola och omsorgens boenden inom kommunen. Måltidsservice har alltid varit en kvinnodominerad arbetsplats men 2005 startades ett projekt för att skapa en bättre arbetsmiljö, höja statusen på yrket samt rekrytera fler män. I projektet, som leddes av Helene Brewer, ville man uppmärksamma kompetensen som krävs för att arbeta i ett kök. Det är ett avancerat arbete där en stor mängd mat ska serveras samtidigt. Personalen måste därför vara duktig på att planera, men även känna till lagstiftning och säkerhetsfrågor. En viktig del av arbetet är att skapa en trevlig upplevelse för gästerna, oavsett om de är 4 eller 94 år, där maten håller hög kvalitet och innehåller rätt näring.

Forskning visar att jämställda arbetsplatser ger större lönsamhet och att könssegregerade arbetsplatser har högre sjukfrånvaro. Jämställdhetsarbete som metod har därför genomsyrat hela projektet.

– Alla medarbetare och chefer inom måltidsservice fick en jämställdhetsutbildning, vi ville synliggöra strukturer och visa fördelarna med en jämställd organisation, säger Helene Brewer. Det diskuterades kring konsekvenserna av att arbeta deltid och med hjälp av en genusanalys förstå varför färre män söker sig till måltidsservice fortsätter hon.

Genom att främja medarbetarnas utveckling och lyfta deras kompetens ville man höja statusen på yrket. Då även sjukskrivningstalen var höga var ett av målen att skapa en friskare arbetsplats. Det ville man göra bland annat genom arbetsrotation som även skulle skapa fler heltidstjänster.

För att motverka könssegregationen rekryterades 16 män som kvalificerade sig för att gå en utbildning inom skolrestauranghushållning. Vissa hade arbetat i kök tidigare och vissa hade ingen erfarenhet av yrket, så det var stor skillnad på vilken kunskap de hade sedan tidigare. Utbildningen bestod av tre områden, jämställdhet, måltidsservice och sen en praktik ute på enheterna. Det var medarbetare från verksamheten som berättade om arbetet inom måltidsservice för sina blivande arbetskamrater, ett sätt att synliggöra kompetensen

i den redan existerande arbetsgruppen.

Att medarbetarna var en så stor del av projektet skapade en känsla av gemenskap. Ett viktigt mål var höjda löner och det fanns förhoppningar om att det skulle ske om fler män började arbeta inom verksamheten. Det skapade samtidigt en del irritation:

– Måste vi verkligen få in killar i verksamheten för att vi ska få upp våra löner? undrade en av medarbetarna.

Generellt tyckte medarbetarna att projektet var en positiv förändring, men införandet av arbetsrotation var många kritiska mot. Tanken var att det skulle bidra till en attraktivare och friskare arbetsplats. Personalen roterar alltså inom köket för att lära sig fler arbetsuppgifter men kan även komma att jobba på fler än ett kök. Man får bredare kompetens och därför minskar sårbarheten vid en eventuell sjukskrivning.

Av de 16 männen var det 14 som genomförde hela utbildningen och de flesta blev anställda inom måltidsservice eller i privat sektor. En vinst med att få in fler män i verksamheten är att bryta könsnormer och barnens förväntningar på personalen inom måltidsservice. Ett barn sa glatt "Åh, en riktig kock!" när en av männen stod och serverade under sin praktik.

Den nya manliga kollegan uppfattas alltså besitta kompetens på grund av sitt kön och får status bara genom att existera. Ingen verksamhet är fri från maktstrukturer men här blev det extra synligt när organisationen var under förändring. Frågor som ställdes under projektet var vad gör det här med den person som står bredvid, en kvinna som har arbetat mycket längre och aldrig blivit kallad kock? Genom jämställdhetsutbildningarna kunde man förbereda personalen inför sådana här situationer för att undvika splittringar inom arbetslaget, genom att synliggöra de strukturer som påverkar, istället för att fokusera på individer.

För att höja statusen och visa på kompetensen infördes titlar som driftskock, kock, måltidsbiträde och restaurangföreståndare. Alla fick kockkläder och namnbrickor och maten presenterades på menyer.

Även om projektet "Attraktiv arbetsplats på lika villkor" avslutades 2007 så har verksamheten hela tiden fortsatt att utvecklas. När projektet startade var sju procent av de anställda män och 2018 hade andelen män ökat till 21 procent.

Sjukskrivningarna har stadigt minskat men det är fortfarande något verksamheten arbetar på att förbättra. Måltidsservice har skapat ett konto på Instagram för att visa upp vad som händer i köken och dela idéer för en hälsosam och hållbar måltid. Det skapar samarbete mellan köken och matgästerna får kännedom om vilken mat som serveras.

Idag är det allt fler som söker sig från restaurangbranschen till måltidsservice. Män med små barn hemma vill inte längre jobba kvällstid på restauranger om det finns alternativa arbetsplatser med jobb på dagtid, exempelvis inom måltidsservice.

En annan utveckling är att måltidsbiträden idag har möjlighet att validera sig till kock. Där används kompetensen som redan finns inom verksamheten då driftskockar och kockar är validerade. På det här sättet erkänns arbetstagarens kompetens och deras yrkeskunnande tas tillvara.

Innan maj 2021 ska alla anställda i kommunen fått ett erbjudande om heltidsanställning och då står organisationen inför nya utmaningar. Verksamheten lever kvar i andan som skapades under projektet och man tar några steg i taget.

– Vi har mycket kvar att göra. Det är ett pågående arbete som hela tiden måste fortgå, säger Ulla Dellkrans, måltidschef på Umeå kommuns måltidsservice.

Foto: Robert Rösth

Från pampkurser till processledare

På Umeå kommun förutsätts chefer förstå behovet av att arbeta med jämställdhet.

För 30 år sedan, när Umeå kommun anställde sin första tjänsteperson med fokus jämställdhet, handlade mycket av arbetet om att utbilda kommunens personal, särskilt cheferna. Syftet då var att skapa aha-upplevelser och visa ledningen på vikten av att arbeta med jämställdhet.

Kurserna kallades populärt för "pampkurser".

– Man ville att de manliga cheferna skulle

göra en personlig resa. Att de skulle komma till en plats där de själva börjar driva frågorna, säger Linda Gustafsson, som har varit kommunens jämställdhetsstrateg sedan 2011. Jag tror att det fanns en stark tro – kanske övertro – på att om man får en aha-upplevelse så skulle man också börja arbeta på ett annat sätt. Förvaltningscheferna fick gå en universitetskurs på 7,5 högskolepoäng. Kursen hette "Makt och kön". Med något

nedbantat innehåll fick kursen sedan smeknamnet ”pampkursen”.

Det väckte uppmärksamhet. I Dagens Nyheter 1994 berättade kommunens första jämställdhetshandläggare Margareta Berggren om reaktionerna:

– De satt som tända ljus och fick lära sig mycket om samhällsutvecklingen från ett könsteoretiskt perspektiv av forskarna som föreläste. 39 timmar, litteraturstudier och hemuppgifter. En uppgift var att göra en tidsstudie på hemarbetet. Då blev det diskussion. Och anhöriga ringde och undrade vad som egentligen var syftet.

Universitetet har sedan funnits med genom alla år. Men på olika sätt.

– Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har lyft fram det som en framgångsfaktor för oss, att vi alltid har haft akademien med, berättar nuvarande jämställdhetsstrateg Linda Gustafsson.

– Vi använder oss av universitetet såväl för att utbilda anställda, chefer och andra, som att workshoppa med politiker. De hjälper till med att problematisera med en ambition att ge en teoretisk förståelse av makt och kön.

En annan sak som särskiljer Umeå är rekryteringen av personal med genusvetenskaplig kompetens för att arbeta med jämställdhetsfrågor.

– Förhoppningen är att vi är duktiga på att upprätthålla den kritiska blicken som vår utbildning gett oss. I andra kommuner har ofta strategerna tidigare arbetat med personalfrågor, det varierar mycket.

Kurser hålls fortfarande, bland annat ingår jämställdhet alltid som en del i introduktionsutbildningen för nya chefer, och riktade utbildningssatsningar görs inom olika verksamheter. Men kommunen har också infört utbildning av processledare som ett sätt att utveckla fler former för långsiktigt och hållbart arbete med jämställdhetsintegrering. Den första processledarutbildningen hölls 2019 där handläggare från olika avdelningar inom samhällsbyggnads-

förvaltningen utbildades i att hitta hinder och lösningar för jämställdhet i sin verksamhet. Processledarna utgör sedan stöd till sina chefer i arbetet med jämställdhetsintegrering inom sina respektive verksamheter. De som genomgått processutbildningen får också sedan delta i nätverksträffar kring jämställdhetsfrågor inom kommunen två gånger per år.

– Numera förutsätter man att människor som anställs har den förståelsen – och oaktat vad man tycker så har man betalt för att arbeta med det så länge som det är ett uppdrag från politiken, säger Linda Gustafsson. Det är helt enkelt inte godtagbart att inte acceptera jämställdhetsarbetet.

En av framgångsfaktorerna är just att det är en del av den ordinarie verksamheten, vilket efter 30 år kanske är det enda rimliga. Jämställdhetsarbetet är inte ett projekt utan som Umeå kommun jobbar, vilket gör att det inte heller ständigt går upp och ned.

– Man behöver ha ett minne i organisationen, vi kan inte ta omtag hela tiden, även om vi behöver kontinuerligt fylla på med kunskap och bara för att organisationen arbetat länge så betyder det inte att det inte finns motstånd eller att vi pratar om någon slags rät linje, det är det absolut inte.

Umeå kommun har alltid talat om makt när man talat om jämställdhet. En socialsekreterare kan känna sig maktlös i förhållande till socialtjänstlagen samtidigt som hen har extremt mycket makt mot klienterna. Med maktdiskussionen kommer även det intersektionella in. Intersektionalitet handlar om att se olika maktordningar oavsett om det handlar om klass, etnicitet, sexuell läggning, könsuttryck eller funktionsvariation.

Samtidigt är det viktigt att veta att genusforskningen och jämställdhetsarbetet inte är samma sak. Däremot har genusperspektivet kommit in i allt fler delar av akademien och därför finns nu forskning som handlar om många av de olika verksamheter som finns inom en kommun.

”Det är mycket som gjordes på 1990-talet som skulle vara omöjligt att göra idag”

Linda Gustafsson menar att det handlar om att utgå från verksamheten, oavsett vilken verksamhet det handlar om, och koppla det till relevant forskning och kunskap om maktstrukturer.

– Jobbar man med hemtjänst är det kanske inte specifik forskning om hemtjänst man söker efter utan kanske forskning om maktförhållandet mellan vårdgivare och brukare, säger Linda Gustafsson. Verksamheter som arbetar med handläggning har förstås utbyte av varandra även om ärendena ser olika ut, samma med chefer eller medarbetare som har mycket dialog och möten med invånarna.

En av de forskare kommunen har arbetat mycket tillsammans med är Malin Rönnblom. Hon är professor i statsvetenskap, och lektor vid Umeå centrum för genusstudier.

Genom alla år så har Umeå kommun vänt sig till universitetet istället för till konsulter.

– Det betyder att de har valt oss som är mer obekväma. Men vi talar samma språk, det har mycket handlat om att förstå motståndet. Jag gör också alltid vad jag kan för kommunen – och även länsstyrelsen – och vi bjuder också ofta in jämställdhetsstrategerna för att föreläsa på våra utbildningar på universitetet.

Malin Rönnblom förklarar det enkelt varför det är bra för jämställdhetsstrateger att ha kunskaper i genusteori.

– De som inte har kunskapen om maktordningen kan bli tagna på sängen när motståndet slår till. Har man kunskapen kan man förbereda sig mer.

Så vitt Malin Rönnblom känner till så finns det ingen annan kommun som har ett jämställdhetsutskott direkt under fullmäktige.

– Det är unikt och har haft mycket stor betydelse för hur jämställdhetsfrågorna institutionaliserats i Umeå.

Malin Rönnblom berättar att det vanliga är att tjänstepersonen som har ansvar för jämställdheten sitter på personalavdelningen. Det innebär ofta att jämställdheten ses som en arbetsmiljöfråga och inte en strategisk fråga.

– Det blir ett reaktivt arbetssätt och det handlar främst om diskriminering av individer, inte om strukturer.

Motståndet mot jämställdhetsarbete i samhället varierar. Det finns en tydlig utveckling under de 30 år som Umeå har haft en tjänsteperson med ansvar för jämställdhet, motståndet har försvagats och det har blivit lättare att driva jämställdhetsfrågor. Inom Umeå kommun är det inte längre kontroversiellt i någon högre grad. Men samtidigt har motståndet i samhället i stort hårdnat de senaste 10 åren.

Malin Rönnblom berättar om hur arbetet på kommunen har utvecklats på många sätt och att jämställdheten är självklar. Samtidigt har motståndet utifrån skärpts.

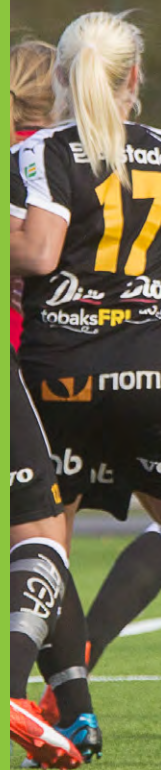
– Hatet som främst kommer via sociala medier har minskat handlingsutrymmet för alla som arbetar med jämställdhet.

– Det är mycket som gjordes på 1990-talet som skulle vara omöjligt att göra idag.

Tränings­tider

Jämställda träningstider gav ett fotbollslag i världsklass?

Nuförtiden är träningstiderna rättvist fördelade, men så har det inte alltid varit. Fram till slutet av 1990-talet fick Umeås kvinnliga spelare sämre träningstider än männen, för männen fick alltid välja först.

”Vi kunde träna, och med bättre tider fick vi även tid till vila. För oss gjorde det en väldigt, väldigt stor skillnad.”

1999 BESLÖT FRITIDSNÄMNDEN i Umeå att alla träningstider på kommunens idrottsanläggningar i de högre nivåerna ska fördelas efter serietillhörighet.

– Det var ett modigt beslut på den tiden, det ligger nog bakom mycket av vår framgång säger Hanna Ljungberg, som när hon spelade i UIK i början av 2000 var en av världens bästa fotbollsspelare.

I slutet på 90-talet fick fritidsnämnden en jämställdhetsutbildning och samtidigt började man undersöka hur de kommunala resurserna fördelades. Politikerna efterfrågade könsuppdelad statistik för att undersöka vilka det var som använde träningsanläggningarna. Innan hade många påstått att det redan var jämställt, men statistiken visade något annat. Det hade skapats ett system där killar kunde nyttja anläggningarna betydligt mer och även blev tilldelade de ekonomiska resurserna. Christer Lindvall (S), som då var ordförande i fritidsnämnden, beskriver att i princip alla undersökningar visade 70/30 till männens fördel.

– I Umeå är hälften av väljarkåren kvinnor – ska de bara ha 30 procent av resurserna? säger Christer Lindvall.

Vänsterpartiet drev på frågan om att träningstider skulle fördelas efter serietillhörighet och fick stöd av Socialdemokraterna.

– När verkligheten talar för sig blir det svårt att vara en bromskloss, säger Ulrika Edman (V), som då satt i fritidsnämnden.

Susanne Granberg som var marknadsansvarig hos Umeå IK åren 1995–2009 hade tillsammans med klubben i flera år försökt att få igenom en könsneutral fördelning av träningstider. Ett av motargumenten var att det var så få flickor som spelade fotboll, men när flickor och pojkar inte spelade på samma villkor är det inte så konstigt att sporten blev mansdominerad.

– Det var en kamp om jämställdhet 24 timmar om dygnet under de här åren, säger Susanne Granberg.

Eftersom damlaget Umeå IK låg på en bättre placering i sin serie än motsvarande herrlag Umeå FC innebar beslutet att det var damlaget som fick välja sina träningstider först. Efter att beslutet fattats i fritidsnämnden tog det bara några år innan det i princip var lika många tjejer som killar som spelade fotboll. Beslutet var helt enkelt avgörande för att kunna delta i sporten på lika villkor. Fler fick känna glädjen över att springa dribblandes förbi sin motståndare och känna ruset efter en match.

Umeå kommun var först i landet med att tillsätta regler för en jämställd tidstilldelning och det var inte alla som uppskattade förändringen. Männen var vana vid att få välja först och vissa ansåg att det var så det skulle förbli. Folk visade sitt missnöje via insändare och artiklar i lokaltidningar, det postades brev och ringdes telefonsamtal. Fotbollsklubbarnas anläggningsförening ville riva upp beslutet och herrlaget Umeå FC ansåg sig bli försummade då de inte längre fick välja träningstider först. Även inom politiken var det många som inte uppskattade beslutet. Samtidigt fanns många som såg det som ett stort steg för jämställd idrott. Christer Lindvall beskriver hur de kvinnliga vänsterpartisterna i nämnden som röstat för förslaget blev hårdare angripna än han som var ordförande.

– Jag fick massiv kritik, internt och externt, berättar Ulrika Edman (V).

Beslutet påverkade all idrottsverksamhet som utövades i kommunens träningslokaler, men det var fotbollen som fick mest medial uppmärksamhet.

– Fotbollen var som en helig ko som var vigd till herrar ... samt att på den tiden var det ett väldigt konservativt förbund, säger Susanne Granberg. För de kvinnliga spelarna på elitnivå var det avgörande att få samma förutsättningar att utvecklas på lika villkor. Beslutet gjorde att de kunde de träna på ett annat sätt under vintersäsongen som är lång i Umeå.

– För oss blev det en konkurrensfördel gentemot många andra damlag. Vi kunde träna, och med bättre tider fick vi även tid till vila. För oss gjorde det en väldigt, väldigt stor skillnad, säger Hanna Ljungberg som är den spelare som har gjort flest mål i Umeå IK. 2003 valdes hon till världens tredje bästa spelare. Under 90-talet var det få kvinnor i Sverige och Europa som kunde leva på sin fotbollskarriär. Susanne Granberg berättar att det fanns många fördomar gentemot damfotboll när hon började söka efter sponsorer till UIK 1995.

– Jag blev helt chockad, jag var inte förberedd. VD:ar och marknadschefer sa helt ogenerat, brudar ska inte spela fotboll för tänk om bollen landar på bröstet. Eller så sa de att bara lesbiska spelar fotboll.

Taktiken blev att konstant ifrågasätta och kräva personliga möten. På så vis fick laget många bra relationer med företagen. Under åren 2000–2009 var UIK ett av världens

bästa fotbollslag fyllde arena efter arena och fotbollsspelarna kunde leva på sin idrott. Fotboll blev en del av Umeås identitet då laget under flera år dominerade nationellt och internationellt.

– När vi hade nått den statusen blev det inte längre politiskt korrekt att ifrågasätta damfotbollen, säger Susanne Granberg.

Under dessa år kokade förväntningarna i staden. Inför matcherna strömmade människor mot Gamliavallen för att fylla läktarna och heja fram sina idoler.

När landslaget tog silver vid VM 2003 kom hela sex spelare i laget från Umeå. Den brasilianska fotbollsspelaren Marta Vieira da Silva, sexfaldigt korad till världens bästa kvinnliga fotbollsspelare, påbörjade sin Sverigekarriär i Umeå. Andra stora namn var Malin Moström och Hanna Ljungberg.

Under åren 2000–2009 spelade UIK fem finaler i Uefa Women's Champions League och vann två. De kom till final i allsvenskan i

gångar och blev svenska mästare hela sju gånger. Det är otroliga prestationer som visar på vad likvärdiga förutsättningar kan åstadkomma.

Men det har också handlat om att lyfta fram kvinnornas framgångar.

– I Umeå var medierna och kommunen tidiga på att lyfta damfotbollen, säger Hanna Ljungberg.

2019 ifrågasätts inte en könsneutral tidsfördelning i Umeå men förvånande nog är det ännu inte en självklarhet i Sveriges alla kommuner.

Fakta

Enligt den policy som gäller idag för fördelning av träningstider är den första målsättningen att: **Kvinnor och män ska ha likvärdiga förutsättningar för tränings-, tävlings- och motionsverksamhet.**

Kriterier för fördelning:

Följande prioriteringsordning ligger till grund för fördelning av tider i lokaler och anläggningar:

1. Tävlingsverksamhet
2. Träningsverksamhet
3. Motionsverksamhet och annan verksamhet

För tävlings- och träningsverksamhet inom en viss aktivitet fördelas tider utifrån:

1. Serietillhörighet/nivå i tävlingsverksamhet sanktionerad av respektive specialförbund/specialdistriktsförbund
2. Ungdomsverksamhetens omfattning

En jämställd idrottspolitik

I FEBRUARI 2019 avsatte fritidsnämnden medel för att genomföra en genomlysning av både fritidsförvaltningens arbete med jämställdhet och kommunens arbete med jämställd sponsring. Under året samarbetade sedan fritidsförvaltningen med stiftelsen Fair Pay och genomförde bland annat en workshop med kommunens näringslivs-avdelning och kommunala bolag för att utbilda i och diskutera kring jämställd sponsring. Genomlysningen tittade även bland annat på processen kring hur träningsstider fördelas och hur aktivitetsstöd och andra bidrag fördelas och följs upp.

– Det har varit jättebra att få göra denna genomlysning och ha en dialog med Fair Pay om dessa frågor. Det är till exempel en utmaning när det gäller fördelning av träningsstider att värdera hur man ska hantera individuell idrott och lagidrott, fördelningar mellan olika idrotter och serier och så vidare, säger Peter Hörnemalm, avdelningschef för föreningsbyrån i Umeå kommun.

I början av 2019 biföll också kommunfullmäktige en motion om att instifta ett stimulansbidrag till föreningar som arbetar för en jämställd idrott. På Umeå Idrottsgala delas sedan tidigare årligen ut ett jämställdhetspris som har sponsrats av Norra Skogsägarna i samverkan med stiftelsen Fair Pay. Därför gick kommunen in i det befintliga priset och fördubblade prissumman, till 20 000 kronor. På idrottsgalan 2020 var det Umeå Orienteringsklubb som tilldelades priset.

Umeå kommun blev i juni 2019 utsedd till Sveriges näst bästa jämställdhetskommun inom idrottsområdet av tidningen Sport & affärer.

STARTSKOTTET FÖR UMEÅS nätverk för jämställd idrott gick när Sävar IK i början av 2018 tilldelades jämställdhetspriset på Umeå Idrottsgala. Föreningens ordförande, Staffan Norin, fick med den knuffen i rätt riktning, och i efterdyningarna av #metoo-rörelsen, inspirationen att starta ett lokalt nätverk för jämställd idrott. Sävar IK gjorde gemensam sak med Norra Skogsägarna och Västerbottens Idrottsförbund och tillsammans gick de ut med en inbjudan till idrottsföreningar, företag och offentliga organisationer. Syftet med nätverket är att jobba med jämställdhet inom idrotten, både med utövandet och med sponsringen.

– Vi jobbar med jämställdhet både för att utveckla idrotten och för att idrotten ska utveckla samhället, säger Staffan Norin.

Nätverket för jämställd idrott

15–20 aktörer idrottsföreningar, företag och offentliga organisationer, däribland Umeå kommun, träffas för en gemensam frukost en fredagsmorgon var sjätte vecka. Varannan gång hålls träffen hos ett företag och varannan gång hos en förening, och den som är värd för träffen ansvarar också för innehållet.

– En frukostträff hade vi till exempel tillsammans med en reklambyrå som beskrev ett koncept kring hur man kan jobba med jämställd sponsring och partnerskap för jämställdhet, berättar Staffan Norin. Framtidsvisionen för nätverket är att få med fler aktörer och gemensamt komma till mer konkret handling inom idrottsvärlden för att främja jämställdhetsfrågor.

– Föreningarna har en stor möjlighet att påverka samhället vi lever i men då krävs att ledarna och sektionsordförandena själva bottnar in frågan.

Brevkampanjer

Du har fått post!

Ett av jämställdhetsutskottet uppdrag är att synliggöra vikten av ett jämställdhetsperspektiv. Det har gjorts genom utbildning, kampanjer och dialog med invånare på olika sätt. Ibland har man också skickat brev hem till kommunens invånare.

Julkampanj 2001

Hur gör vi flickor till kvinnor och hur gör vi pojkar till män? Så stod det på bussar, busskurer och även på Umeå kommuns officiella julkort år 2001.

1999 antog kommunfullmäktige International Union of Local Authorities (IULA) deklaration om kvinnor i världens kommuner. Kommunerna ska bland annat undvika att reproducera stereotypa föreställningar kring kön, kvinnor har rätt att röra sig fritt i offentligheten utan rädsla och ska vara fria från alla typer av våld. Med deklarationen som utgångspunkt började jämställdhetsutskottet fundera på vad deklarationen betyder i praktiken och vilken roll utskottet borde ha. Eva Arvidsson (S), som då var utskottets ordförande, berättar att de kom fram till att de skulle arbeta för att bilda opinion och ta på sig ett normerande ansvar. Därför valde det dåvarande utskottet att arbeta mer utåtriktat än tidigare.

– Varför inte göra en kampanj som uppmanar dem som ger julkappar åt barn att låta julkapparna vara något som passar barnen som individ och inte något som man ger bort för att dom har ett särskilt kön? säger Eva Arvidsson.

Med kampanjen ville man påminna om att den julkapp du inhandlar är en del av ett mönster av hur barn formas till att bli kvinnor och män. Det signalerar att det är med små medel vi bidrar till en struktur och vill vi få ett jämställt samhälle måste vi börja med barnen idag då de är framtiden imorgon.

– Målet var att skapa en offentlig debatt och att problematisera vilka leksaker man köper till barn beroende på kön. Kampanjen var en framgång då det satte fokus på dessa frågor, säger Eva Arvidsson.

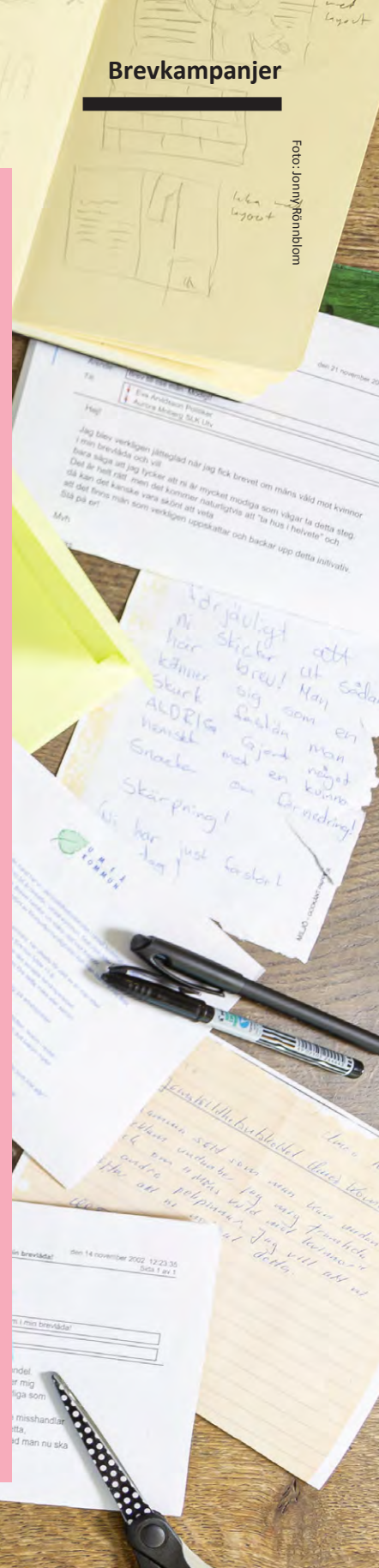
Kampanjen blev mycket uppmärksammad och lokaltidningarna publicerade både artiklar, krönikor och insändare i frågan. På det diskussionsforum som fanns på kommunens hemsida slogs rekord med 28 inlägg på mindre än en månad, vilket var mer än dubbelt så många som de andra "heta" frågorna om trafik och byggande. Kommentarererna var övervägande positiva och i Västerbottens Folkblad berättade jämställdhetsutvecklare Aurora Moberg:

– Det är jätteroligt. Jag har också fått en del mejl, många i samma positiva anda som på webben och en del som tycker att det här är fånigt och att vi borde ha viktigare saker att göra.

En enkätutvärdering som gjordes i januari 2002 under Öppet Stadshus visade att av de 73 procent som uppmärksammat julkampanjen uppgav 78 procent att de påverkats positivt och endast 5 procent negativt.

Brevkampanj till män om våld 2002

2002 valde Jämställdhetsutskottet att skicka ut ett brev till alla Umeås män mellan 18 och 55 år. Med kampanjen ville man uppmärksamma mäns våld mot kvinnor och visa på våldets omfattning. Statistiken i den då nypublicerade utredningen Slagen Dam visade att 46 procent av Sveriges kvinnor hade blivit utsatta för våld av en man efter sin 15-årsdag.

Brevkampanjer

Utskottet valde att satsa hela sin budget på kampanjen för att skapa opinion och visa att våldsutövning är oacceptabelt. Med brevet upplyste man väldigt konkret att våld i nära relationer är ett stort samhällsproblem. Det egna hemmet borde vara ens tryggaste plats, men för många kvinnor är det där man utsätts för våld av en närstående. Det finns inga frizoner, kvinnor utsätts för våld i hemmet, på arbetsplatser och i det offentliga rummet.

– Det innebär väldigt mycket för människor att leva under våld eller hot om våld. Vi blir sjuka av det och får sämre livskvalitet, vi utvecklas inte som människor och vi blir fångna i våra egna liv. Det är en oerhört viktig demokratifråga att inte bli utsatt för våld eller hot om våld, säger Eva Arvidsson.

Med brevet påpekade man att alla män har ett ansvar att aldrig acceptera någon form av våld och för att förändring ska ske måste man vara en del av den. Avslutningsvis bjöds männen in till en samtalskväll för kvinnofrid med förhoppningen att diskussionerna skulle fungera våldsförebyggande. Eva Arvidsson berättar att utskottet la ner mycket tid för att formulera sig så att alla oavsett partifärg kände att de kunde ställa sig bakom budskapet för att skapa en enad front. De anade att brevet skulle väcka reaktioner.

Reaktionerna blev blandade, många var kritiska till massutskicket då de upplevde sig bli oskyldigt anklagade. Andra tyckte dock att det var positivt att frågan togs på allvar. Reaktionerna publicerades i medierna – till samtalskvällen kom dock få för att diskutera kvinnofrid.

Eva Arvidsson söker sig gärna till kreativa arbetssätt och kanske är det just det som krävs av personer som arbetar med att ifrågasätta maktstrukturer. Samtidigt påpekar hon att man måste förhålla sig till sin samtid.

– Har man medvind så måste man springa, för det kommer alltid tider med större motstånd då man måste ta ett steg tillbaka.

Fira rösträttens 100-årsjubileum!

Den 24 maj 1919 röstade riksdagen igenom de två första grundlagsändringar som krävdes för att kvinnor skulle få rösträtt. För att fira den kvinnliga rösträttens

LÄS!
26

ansfobi hjälpe

Hej!
Detta mitt brev är tänkt som konstruktiv förhoppning är att jämställdhet tolka det som sådan.

Idag fick jag med posten en intressant diskussionskväll. Denna inbjudan till allvarliga frågor och var säkerligen jämställdhetsutskottets sida. Inbjudan mellan 18 till 55 år bosatta i Umeå. Urvalskriterierna för att ta fram inbjudningslistan utgörs av personnummerets siffror och dess nästista siffra.

I denna inbjudan använder sig bland annat följande uttryck:

ELIAS ERICSON
FÖRSTARE, SKRETTORINNE OCH SILLRÄTTARE

WHITEBOARD MARKER

Umeå kommun
Jämställdhetsutskottet
901 84 Umeå

Umeå Kommun
Jämställdhetsutskottet
901 84 Umeå

UMEÅ KOMMUN

Välkommen att fira

För snart hundra år sedan, den 24 maj 1919, genomfördes två grundlagsändringar som gav kvinnor rätten att rösta och vara valbara. Detta var en viktig milstolpe i den svenska demokratin. För att fira denna historiska dag har Umeå kommun tillsammans med andra kommuner i Umeåregionen valt att fira rösträttens 100-årsjubileum. Vi vill bjuda in alla som bor i Umeåregionen till en gemensam firande på fredagen den 24 maj 2019 kl. 18.00 på Umeå kommunhus. Vi vill bjuda in alla som vill delta i denna historiska dag. Vi vill bjuda in alla som vill delta i denna historiska dag. Vi vill bjuda in alla som vill delta i denna historiska dag.

100-årsjubileum bjöd Umeå kommun in till Kafé Station två dagar innan 100-årsjubileumet av beslutet.

Firandet var öppet för alla men kvinnliga förstagångsväljare tillsammans med de kvinnor i kommunen som föddes runt rösträttsens införande var hedersgäster och hade fått en speciell inbjudan hem i posten. Inför firandet hade man ordnat en fokusgrupp med 18-åriga tjejer som fick berätta hur de ville utforma kvällen. Tjejerna fick även välja fiket som blev popcorn, mazariner, alkoholfritt bubbel och kaffe.

– 18-åringarna var superpeppade på att de skulle få träffa 100-åringarna, de sa gud vad spännande att vi får prata med dem! berättar Annika Dalén, utvecklingsstrateg för jämställdhet.

Karin Holmgren från Folkrörelsearkivet i Västerbotten berättade om den historiska bakgrunden kring kampen om rösträtten. I Umeå fanns bland andra rösträttskvinnorna Ingeborg Öqvist, Anna Grönfeldt och Helena Ljungberg som kämpade för sina demokratiska rättigheter. Clara Gustavsson från Svenska Filminstitutet visade film från den politiska aktivismen i Sverige och uppmärksammade feministiska pionjärer.

I Västerbottens-Kuriren fick man läsa om hur Elsa Dalén 99 år och 18-åringarna Rebecka Vesterlund och Linda Odsander förde ett samtal om hur mycket arbete som låg bakom deras demokratiska rättigheter. Linda berättade att hon såg fram emot att få rösta i EU-valet som var samma vecka som firandet. I kommunen bodde 2019 drygt 400 kvinnliga förstagångsväljare och 60 kvinnor som var födda mellan åren 1919 och 1921.

– 100-åringarna är den första generationen som föddes som fullvärdiga medborgare, med samma formella demokratiska rättigheter som män, säger Annika Dalén.

Med arrangemanget ville jämställdhetsutskottet lyfta rösträttsreformen som en milstolpe i den svenska demokratins historia och en viktig seger för kvinnors kamp för självständighet, frigörelse och samma medborgerliga rättigheter som män.

Foto: Onny Ronnhöj

er inte!
aktiv kritik och
utskottet skall

judan till en
rupp väldigt
vällent från
n säger sig
nan i åldern
å kommu
trnas

DU KANSE
VÄRDER
SOM
ÄR

Du kanske
värder
som
är

Till dig som får rösta
första gången när
rösträtten fyller 100 år

Till dig som får rösta
första gången när
rösträtten fyller 100 år

inbjudan till en
gruppsarbete om
kvinnors
rättigheter
och
demokratins
historia

...värna vara en rolig Youtubevideo
...erier eller något känslosvall
...om sådant är enklare och
...om tiden vi befinner oss i
...er oss samhället vi lever i!

...inbjudan till en
gruppsarbete om
kvinnors
rättigheter
och
demokratins
historia

Pappakort

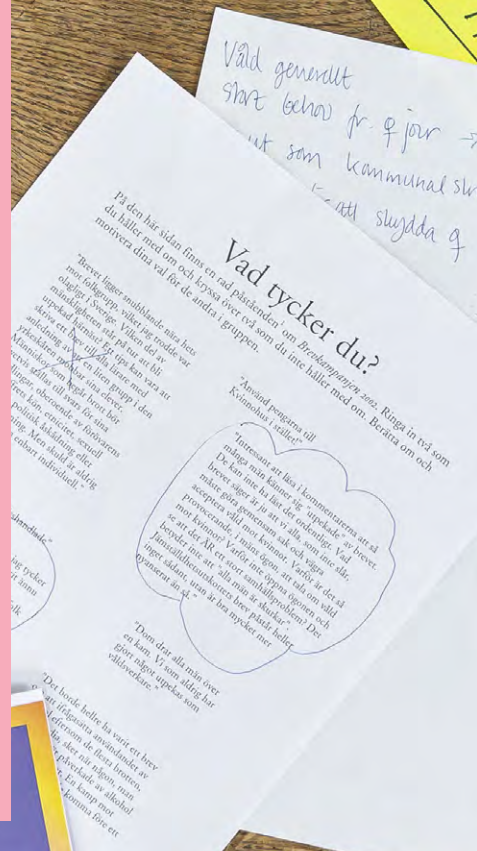
Umeå kommun vill genom detta kort gratulera dig till tillskottet i familjen och önska dig allt gott. Att bli förälder är en omvälvande sak!

Så börjar kommunens pappakort som mellan åren 2013 och 2016 landade i brevlådan hos alla män som var anställda inom kommunen när de blev pappor.

Även om allt fler pappor är föräldralediga med sina barn är det fortfarande inte i samma utsträckning som mammorna. I Umeå tar pappor ut cirka 28 procent av föräldradagarna. Efter föräldraledigheten är det dessutom vanligt att kvinnor arbetar deltid.

Jämställdhetsutskottet tog därför ett initiativ för att uppmana män att ta ut föräldraledighet. Pappakortet gick ut till anställda män inom kommunen när de tog ut sina första 10 föräldradagar i samband med barnets födsel. Kampanjen hade ett dubbelt syfte. Umeå kommun vill vara en förebild och uppmuntra pappor att ta ut sin föräldraledighet men såg det även som ett tillfälle att prata om jämställdhetsarbete. Eftersom det var färre män än kvinnor som tog ut föräldraledighet ville man som arbetsgivare visa att det är möjligt för alla arbetstagare att kombinera föräldraskap med arbetsliv.

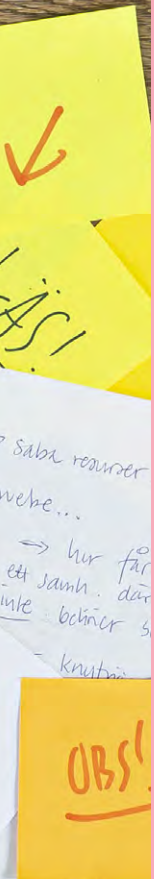
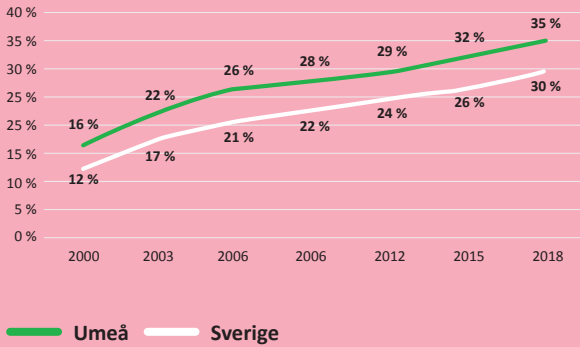
2015 gjordes en utvärdering och de flesta intervjuade hade upplevt korten positivt men menade att det inte hade påverkat deras uttag av föräldraledigheten.

Fakta föräldrapenning

1974 infördes föräldraförsäkringen. För första gången fick båda föräldrarna rätt till ekonomisk ersättning för att vara hemma med sina barn. Män tog i snitt ut 0,5 procent av föräldrapenningen det första året. Umeå kommun har under hela 2000-talet, där siffror finns tillgängliga på kommunnivå, haft en mer jämställd fördelning av föräldraledighetsdagarna än rikssnittet.

Mäns andel av föräldraledighetsdagarna under 2000-talet

Att höja kvaliteten genom aktivt jämställdhetsarbete

Personer med särskilda behov kan ansöka om att få sin bostad anpassad så att de kan bo kvar hemma och leva så självständigt som möjligt. En bostadsanpassning kan exempelvis vara att få en dörröppnare monterad eller få sitt kök anpassat till sittande arbete.

Umeå är det avdelningen Bostadsanpassning inom samhällsbyggnadsförvaltningen som handlägger bostadsanpassningsbidraget. Bostadsanpassning tillhör Byggnadsnämndens verksamheter, en nämnd som brutit ner kommunens övergripande mål om jämställdhet till egna mål för sina verksamheter. 2011 drog avdelningen igång ett aktivt jämställdhetsarbete med fokus på att säkerställa kvalitén i handläggningen.

Handläggarna började med att fundera på om ärenden handläggs olika beroende på den sökandes kön. Kan det vara så att de genomsnittliga kostnaderna för åtgärder ser olika ut beroende på om sökande uppger att de är man eller kvinna? För att testa detta började man 2012 att avpersonifiera ansökningarna och nu benämns alla sökande som hen.

Av de sökande är två tredjedelar kvinnor och en tredjedel män. De flesta män som ansöker om bidrag är mellan 65 och 79 år, kvinnorna är oftast över 80 år när de söker.

Kvinnorna är dessutom ofta ensamboende och vana att klara sig själva.

Ansökningarna avidentifierades så att medarbetarna inte fick kunskap om vare sig den sökandes kön, ålder eller adress. Detta för att motverka att handläggarna gjorde antaganden om vilket behov som fanns och påverkades av inlärd förväntningar kring genus och ålder.

Medarbetarna fick en utbildning i genusfrågor och avdelningschefen gick en utbildning i "gender budgeting". Det senare är en metod där man lär sig vikten av att synliggöra hur offentliga resurser används och fördelas mellan kvinnor och män. Målet med utbildningen var att få kunskap om hur man kan arbeta med ett jämställdhetsperspektiv i budgetprocessen, i verksamhetsplaneringen och verksamhetsuppföljningen.

Britta Nordbrandt Nilsson är chef för handläggarna på bostadsanpassning.

– Du måste såklart ha engagerade medarbetare, men har du en ledning som inte

lyfter dessa frågor och inte vill att det ska drivas då händer det inte speciellt mycket. Man måste få det på agendan och visa att det är viktigt, säger Britta Nordbrandt Nilsson.

För att mäta hur resurserna fördelas och upplevelsen av åtgärderna har verksamheten använt sig av könsuppdelad statistik.

Först började man kontrollera hur resurserna fördelades. Britta Nordbrandt Nilsson berättar att gruppen blev förvånad över att det var så stor skillnad på vad kvinnor och män söker anpassning för:

Män ansöker oftast om hissar och ramper samt för bostadsanpassningar i garaget. Kvinnor ansöker oftast om dörrautomatik och anpassningar i köket. Spisvakt är en vanlig åtgärd som skapar trygghet då anordningen övervakar spisen för att stoppa att en brand bryter ut.

Den sociala konstruktionen av kön och vilka sysslor i hemmet vi har uppfostrats till att utföra visar sig alltså tydligt i ansökningarna. Dessutom ansöker fler män om rullstolsförvaring och det gör att frågor om andra instanser ställs: är det fler män som har fått låna en elrullstol via landstinget? Ansökningar om hissar och ramper indikerar att män i större utsträckning söker bidrag för att kunna ta sig ut från sin bostad medan kvinnor söker för att kunna klara sig hemma på egen hand.

– Att kunna komma ut och att inte bli

isolerad i sitt hem borde vara viktigt för alla, säger Britta Nordbrandt Nilsson.

Statistiken visar tydliga könsmönster. Men det kan vara svårt att veta exakt var det beror på. Man kan tänka sig att kvinnor som lever i heterosexuella förhållanden söker bidrag för att anpassa köket trots att mannen är frisk och egentligen skulle kunna laga maten. Män som lever med en kvinna söker mer sällan anpassning i köket och man kan då tänka sig att hans partner lagar maten. De senaste åtta åren har kategorin män haft högre snittkostnad sex av åren. Kvinnor ansöker om mindre kostsamma åtgärder såsom spisvakt medan det är vanligare att män ansöker om dyrare ombyggnationer.

Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det betydligt mindre kostsamt för en kommun att investera i bostadsanpassning i jämförelse med ett äldreboende. Enligt verksamhetsuppföljningen 2018 ansåg 82 procent att anpassningen har underlättat deras vardag avsevärt. Det är viktigt att få känna sig självständig och en anpassning i hemmet skapar de förutsättningarna.

– De här bidragen är fantastiska för den enskilda individen. Det möjliggör att en person kan bo kvar och leva så självständigt som möjligt i sitt hem, säger Britta Nordbrandt Nilsson.

Men det är ändå viktigt att försöka hitta behov som de sökande själva kanske inte

”Män ansöker oftast om hissar och ramper samt för bostadsanpassningar i garaget. Kvinnor ansöker oftast om dörrautomatik och anpassningar i köket.”

kunnat uttrycka. Eller så vet de inte vad man kan få hjälp med.

Även om handläggarna på bostadsanpassningen endast möter avpersonifierade ärenden finns det personer som har mött den sökande innan ansökan görs. Exempelvis arbetsterapeuter. Det är därför viktigt att alla som möter de sökande har kunskap om maktstrukturer för att minska risken att erbjuda stereotypa lösningar.

Britta Nordbrandt Nilsson berättar att de har lyckats införliva det här arbetssättet i handläggningen men hon känner ändå att det finns mer att göra.

Under 2019 har verksamheten arbetat med att få in ett tredje kön i sina enkäter för att

inte diskriminera personer som inte identifierar sig med kategorierna man och kvinna. Idag är jämställdhet en stående punkt på dagordningen under arbetsplatsträffarna för att frågan alltid ska vara levande då man hela tiden måste jobba med de här frågorna.

– Det här kan inte bygga på att enskilda individer brinner för frågorna. För när den personen försvinner rasar det här då? Det måste vara genomsyrat i verksamheten, säger Britta Nordbrandt Nilsson.

Foto från verksamheten

Exempel från verksamheter

■ Exempel på åtgärder för bostadsanpassning. Ansökningar om hissar och ramper indikerar att män i större utsträckning söker bidrag för att kunna ta sig ut från sin bostad medan kvinnor söker för att kunna klara sig hemma på egen hand.

Värt att veta

Ett åtagande för jämställdhet på lokal och regional nivå

2008 UNDERTECKNADE Umeå Kommun CEMR (Council of European Municipalities and Regions) deklaration om jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå. Genom att ratificera deklarationen tas ett aktivt ställningstagande för jämställdhet och kommunen har därigenom bundit upp sig för att arbeta mot ett jämställt samhälle.

CEMR-deklarationen är ett verktyg för att integrera jämställdhet i beslutsfattanden och i den praktiska verksamheten. Undertecknaren ska skapa och anta en handlingsplan kring hur jämställdhet ska uppnås och sedan genomföra den. Jämställdhetsarbetet ska omfatta alla delar i verksamheten, utåt till invånarna, inåt mot arbetstagarna och även i det politiska arbetet. 108 av Sveriges 290 kommuner har ratificerat deklarationen. 2011 beslutade Umeå kommun om en strategi för jämställdhetsarbete som sedan uppdaterades 2017. Strategin bygger bland annat på CEMR-deklarationen och utgör Umeå kommuns handlingsplan.

Deklarationen finns att läsa på: <https://webbutik.skr.se/sv/artiklar/den-europeiska-deklarationen-for-jamstalldhet-mellan-kvinnor-och-man-pa-lokal-och-regional-niva.html>

FEMINISTISKT FORUM UMEA

5e April 2014

Ekonomisk
ojämställdhet
i Umeå

47% 7%

Jämställdhetspolitik och kvinnokamp genom åren

Arbetet med jämställdhetsfrågor i Umeå kommun har alltid pågått parallellt med, och i många fall tack vare, en aktiv lokal kvinnorörelse och ett progressivt universitet med stark genusvetenskaplig forskning.

Samtidigt som jämställdhetsarbetet tagit kliv framåt lokalt har utveckling även pågått nationellt. I tidslinjen på nästa sida finns några exempel på milstolpar i kvinnokampen och arbetet för jämställdheten inom kommunen, i lokalsamhället och nationellt.

Jämställdhets-
kommittén

informerar...

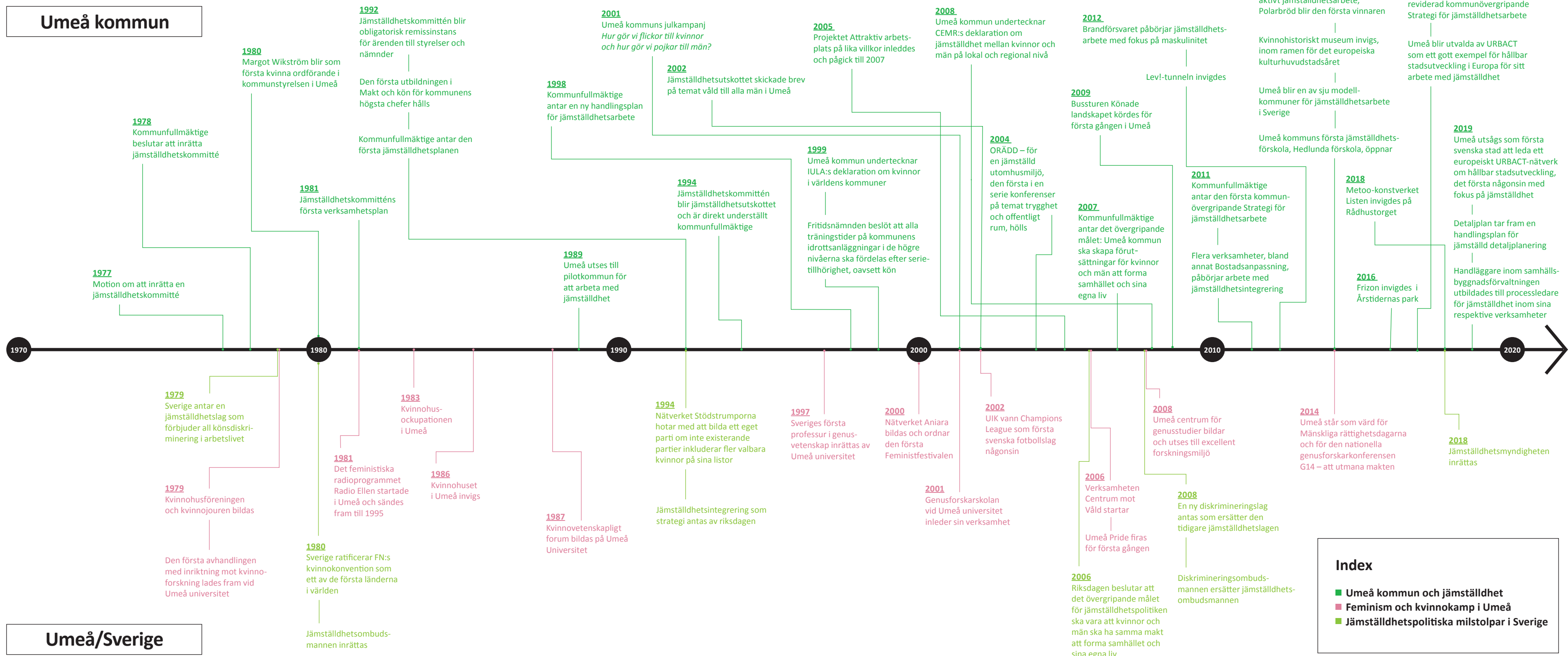

FEMINIS
FORUM

Kulturen - Politiken - Kampen

KVINNOHÄLS

Umeå kommun

Umeå/Sverige

- Index**
- Umeå kommun och jämställdhet
 - Feminism och kvinnokamp i Umeå
 - Jämställdhetspolitiska milstolpar i Sverige

Offentliga rummet

Från mer belysning till feministisk stadsplanering

Umeå kommun har arbetat aktivt med jämställdhet i stadsplaneringen i över 25 år. Mycket av det som då var nytt ställs nu som krav från Boverket. Samtidigt har jämställdhet i Umeås stadsplanering gått från att handla om representation, belysning och färre buskar, till att nu framför allt handla om att försöka planera och bygga en stad som utjämnar maktrelationer.

För över 20 år sedan, 1998, beslutade kommunen att all verksamhet skulle jämställdhetsintegreras – och det gällde då även översiktsplanen. Stadsbyggnadskontoret inledde därför ett ambitiöst utbildningsprogram; en konsult anlätades som ledde arbetet under sju månader och man bjöd in forskare att föreläsa. Den översiktsplan som just hade antagits skulle analyseras ur jämställdhetsperspektiv. Hur arbetet gick till beskrivs i en forskningsrapport av Tora Friberg och Anita Larsson. Där beskrivs hur diskussionerna blev långa och att man till sist kom fram till att det inte gick att definiera vad en jämställd plan är. Däremot insåg man att man inte ansträngt sig för att män och kvinnor skulle få lika mycket inflytande på planens utformning. Allt tydde nämligen på att män i betydligt större utsträckning än kvinnor tog del av planer och deltog i möten om planerna.

Men även om fokus låg på representativitet kom också frågor om gångtunnlar, parkeringsplatser, parker och kollektivtrafik upp under diskussionerna. Där ansåg flera att man kunde se en tydlig jämställdhetsfråga.

Längs gågatorna på Västra Kyrkogatan och Nygatan ser man idag överfulla cykelparkeringar. Men här ligger också stans största parkeringshus – med namnet "Nanna" dit bilarna får köra så långsamt de kan. I slutet av 1990-talet var det alltför få som valde att parkera sin bil här i centrum. En kartläggning visade att P-huset upplevdes som mörkt och otryggt, med dålig ljussättning och undanskymda mörka trapphus.

1999 började renoveringen av Nanna. Huset målades om, mer begripliga skyltar sattes upp, ljussättningen anpassades till de gående i stället för bilarna, trapphus och entréer blev ljusare och ståldörrarna ersättas av genomskinliga dörrar. Trapphusen som tidigare inte hade några fönster är nu helt i glas så att man ser ut på väg upp eller ner i trappen, men också så att man är synlig för människor på gatan utanför.

Projektet blev lyckat. Parkeringshuset upplevdes efter ombyggnaden som tryggare och investeringarna betalade sig snabbt då kvinnor, men även fler män, började parkera i Nanna parkeringshus.

Jämställdhetsarbetet i det offentliga rummet har fortsatt. Frågan som har ställts är hur vi känner inför att röra oss i staden? Många har genom åren gått tillsammans i så kallade trygghetsvandringar och berättat hur de upplever olika delar av staden, när och var de känner oro och otrygghet.

Under 2000-talet låg mycket fokus på att höja kunskapen kring jämställdhet och otrygghet. 2004 anordnades "ORÄDD – för en jämställd utomhusmiljö". En föreläsare beskrev där om hur galler, som är till för säkerhet, samtidigt kan signalera otrygghet. Burar av nät där varje bil eller cykel står instängda minskar antalet stölder. Och galler för fönster minskar inbrottsrisken. Men båda ger en känsla av fara. Detta var en av många insikter om hur kvinnor kan uppleva platser som det statistiskt sett sker väldigt få brott på.

Behovet av att diskutera dessa frågor växte under åren. En serie ouppklarade våldtäkter ökade känslan av otrygghet och Umeå som stad påverkades av detta.

Medierna rapporterade mycket om överfallen och den massiva bevakningen skapade föreställningar om en hotfull maskulinitet. En serievåldtäktsman förändrar bilden av en stad, såväl för de boende som för besökare. Det ledde också till en problematisk uppdelning

mellan så kallade goda och onda män, i och med att de män som följde rädda kvinnor hem sågs som hjältar.

2006, hölls ytterligare ett trygghetsseminarium, denna gång i samband med den årliga höstljusfestivalen. Seminariet hade ett tydligt jämställdhetsperspektiv och rädslan och otryggheten problematiserades utifrån rådande könsmaktordning.

Umeå är en ung stad och hade länge ett glest centrum, med små stadsparker men mycket grönska. Det fanns många skymda platser och vrår som skapar otrygghet. Skogen finns hela tiden nära och kan upplevas skrämmande. När brottsstatistiken åren 2003–2006 kartlades fann man att brotten sker på Vasaplan, Rådhusstorget och utanför krogar – men att det inte var dessa områden som upplevdes som otrygga.

Helena Österlind var kommunens jämlikhetsutvecklare mellan 2005 och 2008 för att sedan bli jämställdhetsdirektör på länsstyrelsen. Från 2012 är hon konsult med fokus på hållbarhet och jämställdhet. Hon berättar att det var 100 deltagare på trygghetsseminariet "Stad i ljus – kvinnor och män i belysning". Det var arkitekter, samhällsplanerare och politiker:

– Det fanns ett stort fokus på trygghetsfrågor de åren. Vi visade att kvinnor och män använde och rörde sig på olika sätt i det offentliga rummet. Fler parametrar påverkar när, om och på vilket sätt som människor rör sig i det offentliga rummet men vi fokuserade just på (o)jämställdhet och effekten på rörelsemönster.

För att uppnå en tryggare stad ville Umeå kommun skapa tillgängliga utemiljöer för kommuninvånarna.

– Det var för oss viktigt att få ihop tjänstepersoner som arbetar med t ex gator och parker med personer som arbetar med frågor om jämställdhet för att deras kompetenser skulle kunna kombineras i en planeringsprocess. Ett bra exempel på just kombinationer av kunskap är "Stationstunneln". Den

passagen känns trygg och tillgänglig trots att den är lång, säger Helena Österlind

– Vi ville inte bara prata om ljus och buskar. Trygghet är mer än så. Det handlar om maktstrukturer och om rätten till sin egen kropp, säger Helena Österlind

Spår av utställningen "Stad i ljus" finns fortfarande kvar i Umeå. På Vasakyrkan finns en neonskylt som säger "Nobody puts baby in a corner". Konstnärssduon Sisters of Jam har tagit meningen från filmen Dirty Dancing och gett den en annan kontext. Skylten syns från lokaltrafikens bussknutpunkt Vasaplan och tanken är att meningen ska uppmuntra medborgarna att inte begränsa sin rörelsefrihet i det offentliga rummet.

– Det vi gjorde under de åren har haft betydelse. Det fanns en bred vilja att återerövra det offentliga rummet efter Hagamannen, säger Helena Österlind. Det var därför lätt att knyta alla olika avdelningar till sig, vi behövde inte motivera vårt arbete och vi hade chefernas stöd och engagemang.

Hon berättar att efter några år så minskade intresset för konferenser.

– Numera är de flesta intresserade av

sin egen roll och möjlighet att bidra till ett jämställt samhälle. Därför vill man hellre få in en processledare som arbetar med många medarbetare än att skicka ett fåtal av dem på konferens.

Önskan om att staden ska kännas tryggare har påverkat stadens utseende mycket sedan 1990-talet.

Björn Johansson är en av dem som är stolta över hur Umeå har utvecklats till en tätare och mer levande stad. Han var mark- och exploateringschef på kommunen fram till 2010 då han gick över till ett fastighetsbolag som arbetat med just förtätningen av centrala Umeå.

Björn Johansson säger att det för honom har betytt mycket att kommunen placerade jämställdhetsstrategen på enheten för övergripande planering tillsammans med stadens högsta ledning. Där fanns även tjänstepersoner som arbetade med mångfald och tillgänglighet.

– Deras närvaro i korridoren gjorde att perspektivet ympades in, säger Björn Johansson.

– Kommunen är en jätteorganisation och en person kan lätt försvinna men så blev det inte här.

Björn Johansson säger att han har det med sig fortfarande.

– Vi ingenjörer och planerare fick nya insikter; t ex att trygghet i staden inte alltid handlar om det som egentligen är farligt. Umeås strategi att förtäta centrum med många fler bostäder kommer bidra till att staden upplevs tryggare.

Mycket har hänt i Umeå men även om det varit en aktiv tid så har vissa saker tagit längre tid. Trots att man började redan i slutet av 90-talet att arbeta med jämställdhet i översiktsplaner så var det först 2014–2015 som det gjordes en första kartläggning av detaljplaneprocessen där man såg på alla deltagare – internt och externt – uppdelat på kön och vilken roll de hade haft i processen. Under åren har olika metoder använts för att integrera jämställdhets-

perspektiv i detaljplaner, bland annat genom checklistor för att säkerställa jämställdhetsanalyser. 2017 togs en handlingsplan fram som presenterades för byggnadsnämnden våren 2019.

Checklistan är indelad i tre delar: planerings- och beslutsprocess, planeringsunderlag samt planens utformning. Detta för att förtydliga på vilket sätt det går att tänka på jämställdhet i arbetet med en plan. Den har sedan dess används i ett projekt i Stöcke, en by 10 km söder om centralorten.

Källor:

”Steg framåt. Strategier och villkor för att förverkliga genusperspektivet i översiktlig planering” av Tora Friberg och Anita Larsson Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi Lunds universitet Rapporter och Notiser (2002)

Foto: Fredrik Larsson

Separatism som metod

Att jobba jämställt kan ibland betyda att fokusera bara på en specifik grupp, som i Frizon i Årstidernas Park

NÄR STADEN MELLAN broarna planerades vid Umeälven för drygt 10 år sedan bjöd kommunen in bland annat ungdomsföreningar till diskussion. Resultatet blev att skateparken Sparken byggdes. Även om det fanns samarbete med bland annat föreningen You Skate Girl, är det ett faktum att främst killar använder skateparken, och att unga tjejer också generellt är en underrepresenterad grupp på spontana idrotts- och aktivitetsytor.

Då det några år senare var dags att ta sig an ett annat område längs älvs promenaden valde man att rikta sig till en specifik grupp – inkludering genom exkludering. Unga tjejer är även underrepresenterade när det gäller att vara delaktiga i dialog kring stadsutvecklingsprojekt i offentliga miljöer. Därför jobbade kommunen i det här projektet, med särskilt stöd av Boverket, tillsammans med just olika grupper av tjejer i åldrarna 15–20. De fick prata om hur de upplever offentligt rum, om förväntningar, berättigande, trygghet och om att ta och ge plats. Under projektets gång genomfördes workshops med fokus på dans, foto och andra konstnärliga uttryck. Det visade sig att tjejerna upplever väldigt mycket dubbla förväntningar. Att de ska träna men ändå vara smala och att de ska ha pojkvän, men vara tillgängliga för familj och vänner.

– Min så kallade favorit är att de alltid förväntas ha en åsikt, men aldrig vara besvärliga. Utgående från vad tjejerna berättade började vi sedan

fundera på vilken sorts plats de vill ha, säger Frida Hammar som var projektassistent under arbetet. De unga tjejerna ville ha ett ställe utan krav på att vara aktiva eller göra saker.

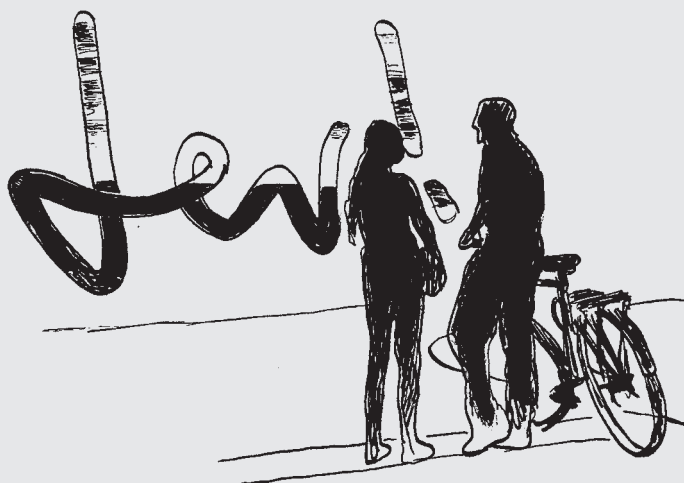
– De ville ha ett ställe där de kunde hänga, med vänner eller ensamma. Ett ställe där det inte fanns några förväntningar på dem.

Resultatet av arbetet låg sedan till grund för utformningen av mötesplatsen i parken. Målet var att skapa en plats fri från förväntningar, rädslor och otrygghet där alla skulle kunna känna sig välkomna. Man har jobbat med överblickbarhet, belysning och närhet till stråk med andra människor.

Frizon, som invigdes hösten 2016, ska vara en mötesplats för att umgås, med sitt- och hängytor, eluttag, wifi och möjlighet att lyssna på musik i högtalare. Ett mönster med symboler som deltagarna har gjort har placerats under ståltaket som en svävande kant. Symbolerna representerar tjejernas egna avtryck på den fysiska platsen. Taket har fått färgat plexiglas för ljusinsläpp. Frizon är en plats för alla, men utformad efter en specifik grupp.

– Vems kropp får vara norm i det offentliga rummet? Ryggstöden i de stora gungorna i Frizon är anpassade för en person som är 1,65 meter lång – medellängden för kvinnor i Sverige, säger Anna Flatholm, projektchef på Gator och parker på Umeå kommun.

Lev!

Den långa passagen under järnvägen är ett exempel på hur Umeå kombinerar jämställdhetsarbete med stadsplanering. Passagen är en plats där arkitektur, konst och en trygg miljö ska kunna upplevas.

NÄR PASSAGEN, som binder ihop centrala stan med området Haga planerades var ambitionen att skapa en tillgänglig plats som skulle upplevas som trygg av alla invånare, under alla tider på dygnet. Den nya gång- och cykeltunneln har därför blivit bred och ljus, med stort ljusinsläpp vid infarterna och i mitten. Rundade hörn gör att tunneln blir lättare att överblicka – känslan är att inga okända personer ska kunna gömma sig i tunneln. Att man kan gå upp även i mitten är ett annat exempel på hur man har jobbat för att öka tryggheten i en miljö som ofta kan kännas otrygg. Överblickbarhet och ljusinsläpp har varit ledord i arbetet.

Men passagen är också ett konstverk som man besöker för att uppleva. Den 170 meter långa gång- och cykeltunnelns konstnärliga utformning har skapats av konstnärduon FA+. Verket som invigdes 2012 kallas "Lev!" och är en hyllning till Västerbottensförfattaren Sara Lidman. På ena väggen finns 186 dubbla glasrutor med en lång rad suddiga björkar mot en bakgrund som skiftar i grönt och ljusblått som ger effekten av att se ut genom tågets fönsterruta i en ljus, vacker skog. Vid uppgången mot Haga ses hela tiden "Lev!" skrivet i skrivstil på borte väggen, tre bokstäver och ett utropstecken, i skarp relief mot det vita kaklet. Om nätterna lyser ordet i ett blått sken, som en neonskylt. Utropet Lev! är hämtat från Sara Lidman, som ofta lade till det när hon signerade

sina böcker, som en uppmaning till alla att leva, att inte förlösa sin livstid. Värmslingor i marken gör att konstverket hålls uppvärmt om vintrarna och skapar också förutsättningar för att kunna gå och cykla tryggt, även under vintern. I hela passagen finns också citat av Sara Lidman som Umeåborna själva fått vara med och föreslå, ett förslag från Sara Lidman-sällskapet. Glasväggen är belyst bakifrån och ljudsatt i 16 kanaler, varav fyra "interaktiva" – ett tryck på en bestämd punkt på väggen sätter igång ett ljud: Sara Lidman läser en dikt, Sara Lidman talar om Vietnam, Sydafrika och så vidare – medan andra kanaler förmedlar fågelkvitter.

– Vi är sociala varelser, och generellt är det så att förekomsten av andra människor gör oss trygga. Inte alltid och inte alla, men oftast. Därför är vår strategi vad gäller trygghet att få ut folk i det offentliga rummet säger stadsarkitekten Tomas Strömberg.

– För kvinnor är framför allt närvaro av andra kvinnor trygghetsskapande, och att ha sällskap av en kvinna genom hela tunneln, även om hon inte är fysisk, så är närvaro av Sara påtaglig, det tror vi verkligen ökar känslan av trygghet fortsätter han.

I folkmun kallas tunneln numer "Saras tankegång". Bara en enda bild är på författaren själv, som dessutom bara visar den övre halvan av ansiktet med den karaktäristiska, punktiga kritvita frisyren spretande rakt upp.

Listen

SOM DEN FÖRSTA, och kanske den enda, staden i världen uppförde Umeå kommun hösten 2019 ett konstverk för att uppmärksamma metoo-upproret som en fortsatt påminnelse om behovet av en aktiv kamp för jämställdhet och mot förtryck och kränkningar.

Konstnären Camilla Akraka tilldelades uppdraget att gestalta metoo-monumentet på Rådhusorget, ett konstverk som heter "Listen" och föreställer en puma som sitter på en ställning tre meter ovanför marken. Konstnären har utgått ifrån rösten som bärande kraft och vilken betydelse den kan ha. Ställningens rör kan lätt associeras till galler. Symboliskt är det så att puman befinner sig utanför buren, att den inte längre är instängd.

– Från kulturnämnden så har vi länge arbetat med att skapa förutsättningar för konsten att formas, växa och utvecklas, säger kulturnämndens ordförande Helena Smith (S). Samtidigt försöker vi vara väldigt medvetna om att de strukturer vi ser

i samhället i övrigt ser vi också inom kulturen. Vart går pengarna? Vem syns i det offentliga rummet? Vilka berättelser lyfter vi? Vilka verk får vara ansiktet utåt mot medborgare och besökare?

Monumentet, som är placerat på Rådhusorget i centrum är en manifestation tillägnat dem som tillsammans bröt tystnaden.

Den röda vrålände puman symboliserar både en framåtsyftning, men också ett urvrål med uppmaningen att lyssna, agera och förändra, på samma sätt som metoo-revolutionens samlade vittnesmål, som en ständig påminnelse om de berättelserna och att kampen för ett jämställt samhälle aldrig kan upphöra.

Könade landskapet

En rundtur i Umeås könade landskap

Vad betyder könade maktstrukturer i en stad? Hur tar sig ojämställdheten uttryck i de byggnader och människor som finns? Och går det att se effekter av ett aktivt jämställdhetsarbete från ett bussfönster?

– Välkomna till den **guidade turen *Det könade landskapet***. Genom att besöka och berätta om olika platser i staden vill vi synliggöra både framgångsrikt jämställdhetsarbete och samtidigt problematisera de frågor det är angeläget att jobba vidare med, säger jämställdhetsstrateg Linda Gustafsson i sin mikrofon längst fram i bussen.

Deltagarna den här dagen är en grupp amerikanska och brittiska journalister som är i Umeå tillsammans med Visit Sweden och en *könade landskapet*-tur finns med på det fullspäckade dagsprogrammet.

2009 kördes den första bussturen i Umeås könade landskap. Turen utvecklades och leddes av Helene Brewer, som var jämställdhetsstrateg mellan 2008–2011 med utgångspunkt i en rapport med samma namn, och i anslutning till den konferens som hade fokus på 20 år av strategiskt jämställdhetsarbete.

– Syftet var att visualisera statistik om kvinnor och män i Umeå och hur en plats, en stad, är spelplats för könade maktstrukturer som skapas och cementeras på platsen säger Helene Brewer. Jag är stolt över att det arbete som

påbörjades 2009 har fortsatt och att metoden att prata om en stads könade landskap har blivit Umeås signum, fortsätter hon.

Bussturen har sedan 2009 körts fler än 100 gånger. Turen, som ofta startar vid Umeå stadshus, går sedan under ungefär två timmar med ambitionen att visa staden från ett annat perspektiv. Goda exempel lyfts men också hur olika förutsättningar vad gäller ekonomi, ansvar för obetalt hemarbete, kollektiva erfarenheter av våld och andra könade erfarenheter påverkar våra rörelser och både hur vi använder platser och hur vi känner infördom. Att åka runt i staden är också ett sätt att visa på vikten av ett jämställdhetsarbete som berör alla delar på en plats, att det behöver finnas med i alla frågor och är en avgörande del av en hållbar utveckling.

Turen visar hur kön spelar roll i det politiska och sociala landskap som Umeå kommun ut-

gör, att det är ett könat landskap. Det handlar om att uppmärksamma och synliggöra vem som får vad och på vilka villkor. Det är centralt att veta vilka livsvillkor kvinnor och män har i kommunen, för att på riktigt kunna skapa förutsättningar för alla invånare att utvecklas utifrån sina egna förhoppningar, och inte styras av stereotypa föreställningar om kön.

Genom att synliggöra stadens könade landskap finns också en önskan om att visa på hur ett okönat landskap skulle kunna se ut, att visualisera något bortom en stad präglad av könade maktrelationer.

– Att ställa frågor kring hur Umeå skulle se ut om det var en jämställd plats? Hur skulle Umeå se ut om det var ett flickrum? Att arbeta utifrån både det vi vet utifrån undersökningar och registerdata och sedan också ställa frågan om det vore annorlunda, vad skulle Umeå vara om alla könade makstrukturer helt plötsligt

var borta? Vad skulle det betyda? De allra flesta förstår att det behövs ett holistiskt arbete, att det betyder att arbeta med många olika frågor samtidigt och det skapar också en förståelse för att det inte är enkelt att arbeta med en fråga som ska löpa genom allt, berättar kommunens jämställdhetsstrateg Linda Gustafsson.

Det handlar om att skapa en medvetenhet om att kön spelar roll i staden, och att ojämställdheten får konsekvenser i alla delar av samhället. Syftet är både att understryka vikten av att belysa könsstruktur i samhället och visa resultatet av ett långsiktigt arbete med jämställdhetsfrågor i Umeå kommun.

Genom året har bussturen förändrats, och fler platser har lagts till. Turen har också digitaliserats och det går att både se och läsa om platserna på genderedlandscape.umea.se. Fokus har dock alltid legat på att försöka exemplifiera framgångsrika förändringar och landmärken i staden, men samtidigt belysa utmaningar som finns. Det handlar alltså om att synliggöra såväl exempel på framgångsrikt jämställdhetsarbete men också, minst lika viktigt, om att visa upp platser som är ojämställda och frågeställningar kring dem.

När bussen med de internationella journalisterna den här dagen har kommit fram till Lev-tunneln som förbinder centrum med stadsdelen Haga får deltagarna gå ut och gå igenom tunneln, för att själva få en känsla av det som berättas – om insyn och utsyn, överblickbarhet och ljusinsläpp. De får testa att trycka på knappar för att lyssna när Sara Lidman pratar. På så vis får de en chans att på plats uppleva tunneln – ger dess utformning en ökad känsla av trygghet? När de sedan kliver på bussen igen på andra sidan blir de påmind om riskerna i att karakterisera en viss typ av plats som "säker". Det går inte att bygga på ett sätt som garanterar säkerhet, men att arbeta med jämställdhet i utformningen av en plats ger möjligheten att skapa debatt och höja medvetandet kring frågor om makt i offentligt

”Vad skulle Umeå vara om alla könade makstrukturer helt plötsligt var borta?”

rum, mäns våld mot kvinnor och hur staden upplevs till följd av det våldet, upplevd rädsla och tillgänglighet.

Bussturen används för att skapa en förståelse för vikten av en holistisk förståelse av maktstrukturer som tar sin utgångspunkt i invånarens liv och platsens förutsättningar. Under turen lyfts bland annat könssegregerade val till gymnasieskolan och kopplingen till könssegregerad arbetsmarknad, inkomster och arbetstider. Till detta kopplas kunskap om mobilitet, hur kvinnor och män reser och hur fritid spenderas. Turen visar också på initiativ och projekt med fokus på jämställd stadsplanering och offentligt rum samt hur verksamheter inom Umeå kommun arbetar med jämställdhetsfrågor, exempelvis inom måltidsservice, förskola, brandförsvaret och kultur. Exempel från några av dessa verksamheter återfinns i den här skriften.

Turen har som ambition att synliggöra och problematisera kring könade maktstrukturer i Umeå med en utgångspunkt i de svenska jämställdhetspolitiska målen med fokus på

makt, ekonomi, utbildning, hälsa, obetalt hem- och hushållsarbete samt att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

– Metoden bygger på att röra sig genom den plats man befinner sig på, att kontextualisera jämställdhetsarbetet säger jämställdhetsstrateg Linda Gustafsson. Ingen metod jag arbetat med har fungerat så bra för att skapa en förståelse för vad kön betyder och därmed också vad som skulle kunna göras annorlunda.

Vi har haft könsuppdelad statistik i Sverige under lång tid, vi vet att kvinnor tjänar i genomsnitt mindre per år än män, vi vet att män pendlar mer och att kvinnor cyklar och åker buss, vi vet att kvinnor arbetar deltid i högre utsträckning och vi vet att vi har väldigt könsbundna val till gymnasieskolan men vad betyder det? Hur tar det sig uttryck och är det ett problem? Gör det nåt? Påverkar det kvinnor och mäns makt över sina egna liv och

samhället? Om svaret på den frågan är ja, så är det något vi ska arbeta för att förändra.

När bussen med journalisterna stannar utanför Berghems förskola vinkar barnen som leker ute på gården glatt. Berghems förskola är Umeås första offentliga daghem som öppnades 1966 och alltså har funnits i över 50 år. Det här stoppet handlar om hur avgörande en väl utbyggd offentlig barnomsorg av hög kvalitet och till låg kostnad har varit för kvinnors utträde på arbetsmarknaden, vilket i sin tur har gett kvinnor helt andra möjligheter till egen försörjning och därmed också självbestämmande. Det blir särskilt tydligt i en internationell kontext, men även på turer med svenska deltagare är det viktigt att påminna om att den barnomsorg vi idag tar för given tidigare var långt ifrån en självklarhet utan är något som en aktiv kvinnorörelse kämpade länge för.

Bussturen synliggör Umeå som plats och inte endast Umeå kommun som organisation, till exempel genom att lyfta fram såväl annan offentlig verksamhet som ideella organisationer, konst i det offentliga rummet, initiativ från näringslivet och platser som historiskt varit viktiga för kvinnorörelse och hbtq-frågor.

– När vi försöker synliggöra hur det ser ut i Umeå idag så lyfter vi också in historiska perspektiv från staden, inte bara för att synliggöra vem som faktiskt finns i historieskrivningen men också för att det är viktigt att påminna sig om att kvinnor faktiskt inte har haft samma formella rättigheter som män under särskilt lång tid och att om vi faktiskt på allvar vill utmana och förändra det faktum att män har mer makt än kvinnor så måste vi prata om hur det tar sig uttryck och vilka konsekvenser det får, säger Linda Gustafsson.

2017 lyftes turen "Det könade landskapet"

Illustrationen ovan togs fram av illustratören Jessica Arevärn (Persikamy) för att spegla Umeås könade landskap. I centrum av illustrationen finns två ben. En symbol för alla människor som rör sig runt i en stad. Bilden visar även landmärken i staden och hållplatser på bussturen.

Illustrationen finns tryckt på kommunens fikamuggar. En mugg som bjuder in till spännande och viktiga samtal på nästa kafferast.

upp som ett av 91 goda exempel för hållbar stadsutveckling av EU-kommissionen. Turen är det enda av de 91 exemplen som lyfter jämställdhet som en central del av hållbar stadsutveckling och har fått stor uppmärksamhet, både i Sverige och internationellt.

Umeås första jämsällldhets- förskola

Hedlunda förskola öppnades 2014 med visionen om att vara en förebild i jämsällldhetsarbetet bland kommunens försolor. Fem år, och en krokig väg senare, har försolan börjat hitta vägen fram.

Det är en kväll i oktober 2019 och matsalen på Hedlunda förskola är fullsatt. Pedagoger från tre olika försolor har samlats för att lyssna på Karla Larsson, Jessica Allansson, Erika Nyman och Amanda Sparv från Hedlunda försokolas genusgrupp.

– På Hedlunda förskola vill vi vara med och fostra barn som inte bara tolererar, utan barn som ifrågasätter och argumenterar. Vi vill förmedla att man kan förändra strukturer, inleder Karla Larsson föreläsningen.

Sedan går hon igenom organisation, pedagogiskt upplägg och hur man arbetar konkret med barnen innan de besökande pedagogerna får en rundvisning i Hedlundas försokolemiljöer.

Det har tagit tid att komma hit. Startskottet gick redan i början av 2007 då för- och grundskolenämndens arbetsutskott beslutade att ge i uppdrag till förvaltningen att utreda förslag för en ny genusförskola. Redan tidigare var jämsällldhetsarbetet prioriterat i försolorna, men nu skulle en förskola få gå i bräschen genom att ha jämsällldhet specifikt som inriktning. På den här skolan skulle man utveckla metoderna och sedan dela med sig av kunskaper med andra försolor.

Valet föll på den förskola som skulle byggas på området Hedlunda. Diskussionerna kring hur uppdraget egentligen skulle tolkas var många och långa. I en förtydligande tjänsteskrivelse från 2010 klargörs att även om alla förskolor ska arbeta med alla mål i läroplanen är det som skiljer jämställdhetsarbetet vid denna förskola en betoning på forskningsbaserad verksamhet. Denna nära koppling till forskningen skulle också vara en viktig del i personalens fortsatta kompetensutveckling.

Två år innan förskolan öppnade anställdes Maria Viksten som förskolechef på halvtid. Hon var samtidigt chef för en annan kommunal förskola men ägnade sin halvtid åt planering, reflektion och kompetensutveckling. Bland annat läste hon kursen Genus, makt och samhälle (7,5 p) på Umeå universitet tillsammans med dåvarande skolområdeschefen. Under våren 2013 kopplades forskaren Anna Olausson, genom projektet Lär- och forskningscentrum, till förskolan.

Lär- och forskningscentrum var en gemensam satsning mellan Umeå kommun och Umeå universitet som hade till syfte att stärka banden mellan praktik, erfarenhet och forskning.

I augusti 2014 slog till slut Hedlunda förskola upp dörrarna. Entusiasmen var stor inför starten – hela 88 förskollärare och 134 barnskötare hade sökt de utlysta tjänsterna – fler än någonsin tidigare.

Intresset var stort och det gjordes många reportage om den nya genusförskolan, förväntningarna var höga. I en artikel i tidningen Kommunalarbetaren från oktober 2014 säger barnskötaren Jenny Lindström, som har 20 års erfarenhet från att arbeta på förskolor:

– Det är det bästa jobb jag haft. Det känns spännande att vara med från början och bygga upp något nytt.

Hedlunda förskola byggdes också som Norrlands första offentliga passivhus, vilket innebär att huset är väldigt energisnålt, ett hus som skulle vara hållbart från insidan ut med

fokus på såväl ekologisk som social hållbarhet. Byggnadens arkitektur är Reggio Emilia-inspirerad och utgår ifrån barnens perspektiv och möjlighet till kreativitet. Fönster i barnhöjd med stora nischer att sitta i, inomhustorg där barnen kan mötas över avdelningsgränserna och arbeta i projekt, och ett flertal stora ateljéer. Tanken är att ge barnen så stort livsutrymme som möjligt och att det ska vara lätt att se vad som händer utanför och mellan de olika rummen inne i förskolan. Att vara kreativ och skapa är ett sätt att uttrycka sig men samtidigt ett verktyg för att synliggöra och utmana normer.

Ett år efter öppnandet gick luften ur projektet. Stödet till forskartjänsten drogs ner från 40 procent till 10. Det gjorde att forskaren Anna Olausson sade upp sig och dåvarande förskolechef Maria Viksten uttryckte sin besvikelse i nyhetsreportage:

– Det är jättesynd när man lagt ner så mycket tid och pengar. Forskarstödet är än mer viktigt nu, när vi byggt upp förskolan. Det är nu vi verkligen skulle behöva kopplingen till den aktuella forskningen.

Under åren som följde närmast var personalomsättningen hög och även Maria Viksten slutade. Helena Oscarsson tog över hösten 2017. Hon bär nu titeln rektor.

Några pedagoger finns kvar sedan starten och deras erfarenheter har varit ett stöd för hela personalgruppen när Hedlunda förskola gjort ett omtag i genusuppdraget. Genusperspektivet ska nu finnas med i allt: vilka böcker man läser, vilka sånger som sjungs och vilka traditioner man firar. Personalen ska jobba aktivt med demokrati och delaktighet oavsett kön i all verksamhet med barnen.

Under hösten 2018 deltog hela personalgruppen i en studiecirkel med syfte att ge dem en gemensam kunskapsbas att utgå ifrån och möjlighet till fördjupade diskussioner kring genus, normkritik och arbetsätt. Förskolan har också skapat en genusgrupp som har ett särskilt uppdrag att bevaka frågan och

Foto: Fredrik Larsson

Foto: Fredrik Larsson

Exempel från verksamheter

dokumentera arbetssätt, t.ex. checklistor för nyanställda, normkritiska diskussionsfrågor för personalens reflektionstid eller granskande av materialinköp.

Så, fem år efter förskolans öppnande, är Hedlunda förskola redo för sitt politiska uppdrag – att verka förebildligt för kommunens alla förskolor.

Två timmars föreläsningar kring organisation, pedagogiskt upplägg och hur man arbetar konkret med barnen samt ett

studiebesök i Hedlundas förskolemiljöer erbjuds övriga kommunala förskolor.

– Intresset har varit väldigt stort och vi har redan bokat in flera föreläsningar för vårterminen också, säger rektor Helena Oscarsson. Nu är vi snart framme dit vi vill vara, och vi är oerhört stolta över att kunna visa upp vårt arbete.

”Vi är oerhört stolta över att kunna visa upp vårt arbete”

Foto: Andreas Nilsson

Foto: Fredrik Larsson

Jämställdhetsarbetet i kommunens förskolor

Det tog lång tid från de första idéerna om att arbeta med jämställdhet i förskolorna till att det blev verklighet. Men nu är det en obligatorisk del av verksamheten.

Redan 1980, i det förslag till riktlinjer och arbetsplan som togs fram för den nybildade jämställdhetskommittén i Umeå kommun, finns skrivningar kring jämställdhetsarbete i förskolan:

"Könsrollsmönstren grundläggs tidigt och redan i förskoleåldern märks tydliga skillnader i beteenden och intressen mellan flickor och pojkar. Det är sannolikt att den idag ojämnt könsfördelade personalen i förskolan och på låg- och mellanstadiet bidrar till fastläsning

i könsroller. Det är därför viktigt att de små barnen får bättre kontakter med män som ägnar sig åt barn och barns problem och att diskussioner om de manliga och kvinnliga rollerna tas upp tidigt".

Däremot dröjde det ytterligare nästan två decennier innan jämställdhetsarbetet inom förskolan blev mer systematiskt:

– Vi har under åren haft rektorer och pedagoger som arbetat väldigt aktivt med genuspedagogik och jämställdhet i förskolan

men det mer systematiska arbetet har varit en utmaning, säger Åsa Karlsson Perez, tidigare utvecklingsledare på utbildningskontoret.

1998 infördes förskolans första läroplan, LpFö 98, där det fanns skrivningar om att "förskolan skall motverka traditionella köns-mönster och könsroller". Och åren 2004–2006 deltog sedan Umeå kommun i projektet JämFÖR som riktade sig till förskolepersonalen.

2005 antogs en strategi för jämställdhetsarbete med barn och unga inom för- och grundskolan. Alla skolområden utsåg jämställdhetsombud som skulle driva jämställdhetsinsatser. Men allt eftersom införlivades jämställdhetsarbetet i det övergripande likabehandlingsarbetet och därför fasades organisationen med jämställdhetsombud snart ut.

Numera är jämställdhetsarbetet i Umeås förskolor permanent, genomsyrar utbildningen och är en del i grundverksamheten. Jämställdhetsarbetet ingår i det systematiska kvalitetsarbetet på förskolorna. I kvalitetsarbetet ingår självvärdering där varje pedagog, arbetslag och rektor värderar sitt och förskolans jämställdhetsarbete utifrån läroplanskriterier och gör åtgärder beroende på självvärderingens resultat. Den senaste självvärderingen 2018 visade att omkring en fjärdedel av kommunens förskolor har ett aktivt jämställdhetsarbete, hälften hade påbörjat ett arbete och hälften hade inte ännu kommit igång.

I slutet av 2018 tillsattes en arbetsgrupp med Hedlundas förskolechef, en förskolestrateg, en jämställdhetsstrateg och en utvecklingsledare från för- och grundskolans pedagogiska och kulturpedagogiska utvecklingscentrum Idéan. Syftet med arbetet i gruppen var att definiera hur ett arbetssätt för alla förskolor i Umeå kommun kan se ut. Gruppen tog fram ett stöd- och

inspirationsmaterial för arbete med jämställdhet i förskolan som nu finns tillgängligt för alla kommunens förskolor, tanken är att säkerställa att arbetet med jämställdhet i förskolan ska bli likvärdigt på alla förskolor i kommunen. I och med den nya läroplanen Lpfö18 skärptes skrivningarna kring jämställdhet ytterligare. Därför fick samtliga förskolor under 2019 genomgå ett obligatoriskt arbete kring jämställdhet utifrån nya läroplanen. Pedagogerna filmade då varandra i vardagsituationer för att synliggöra förhållningssätt och bemötande mot flickor och pojkar. Filmerna diskuterades och analyserades sedan i pedagoggrupperna utifrån jämställdhetsperspektiv.

Alla förskolor erbjuds också föreläsningar om jämställdhet och de som vill fördjupa sig i ämnet har möjlighet att låna böcker som köpts in av jämställdhetsutskottet för att genomföra en bokcirkel med personalen, utifrån boken *Att arbeta med jämställdhet i förskolan*. I slutet av 2019 hade nio förskolor genomfört eller påbörjat studiecirkel utifrån boken.

Foto: Fredrik Larsson

Mäns våld mot kvinnor ska upphöra

Kvinnojouren i Umeå var en av de första i landet då den startade. De kvinnor som då gick samman följdes av andra eldsjälar som kämpat mot mäns våld mot kvinnor och barn. En milstolpe i kommunens arbete är öppningen av Barnahus 2006 och det efterföljande Centrum mot våld.

Umeå kvinnojour startade 1979 och kämpade för att få ekonomiskt stöd och lokaler från kommunen, något som krävde mycket arbete. Kvinnohusföreningen bildades i Umeå 1980 för att driva kravet på ett hus för både jouren och andra kvinnopolitiska verksamheter. Efter åtskilliga föreläsningar, offentliga debatter och uppvaktningar inleddes en ockupation av en centralt belägen villa som kommunen ägde 1983.

Denna kvinnohusockupation kom att pågå i tre månader och blev mycket uppmärksam, särskilt lokalt men också nationellt. Det fina huset revs till slut, men ockupationen ledde så småningom till att kvinnojouren kunde flytta in i en annan gul villa som blev kvinnohus.

Guðrun Nordborg har som jurist och feminist sedan 1970-talet varit en av frontfigurerna i arbetet mot mäns våld mot kvinnor och barn. Nu sitter hon i kommunfullmäktige för Vänsterpartiet och är ledamot i jämställdhetsutskottet.

– Vi uppvaktade, uppvaktade och uppvaktade för att få vårt kvinnohus. Det var inte bara ockupation, utan också andra manifestationer och långa debatter, berättar Guðrun Nordborg.

Hon berättar att det var tufft till en början, motståndet var kraftigt. Vissa hävdade att våldet inte fanns hos oss i Sverige, utan att de var lurade av feministerna i USA, sedan att det kanske förekom i Stockholm men inte i Umeå. Många kunde också provoceras av att de "bara var kvinnor" och att de inte släppte in män i sina organisationer. Men det var också en process som lyfte frågan om mäns våld mot kvinnor, och efterhand kom Umeå kommun att bli allt mer engagerad.

I mitten av 2000-talet ville regeringen stimulera till bättre samordning i arbetet med våldsutsatta barn. Umeå var en av sex kommuner i landet som nappade på att starta en försöksverksamhet efter isländsk förlaga med så kallade "Barnahus" där polis, socialtjänst

”I grund och botten handlar det alltid om makt, kön och sexualitet, men våldet kan utövas på olika sätt, med olika förtecken, och då kan det behövas olika typer av insatser”

och vård samverkar kring barn som utsatts för våld. Samtidigt fanns det planer lokalt på att utveckla samverkan mellan kommun och landsting för att kunna erbjuda ett bättre stöd till våldsutsatta kvinnor. Efter att ett barnahus öppnat 2006 utvecklades verksamheten successivt till Centrum mot våld i Umeå, som idag förutom barnahus även har en kvinnofridsmottagning och en mansmottagning.

Syftet var att såväl erbjuda stöd och hjälp till våldsutsatta kvinnor som att ta emot våldsbenägna män för samtal. Samma år började Umeå universitet erbjuda en kurs i mäns våld mot kvinnor och barn i nära relationer. Centrum mot våld ger också stöd till dem som har erfarenheter av prostitution liksom till dem som köper sexuella tjänster.

Centrum mot våld och Kvinnojouren arbetar nu parallellt. Det finns ett samarbetsavtal mellan kommunen och jouren som löper under en treårsperiod i taget. Jämställdhetsstrategen Linda Gustafsson säger att verksamheterna kompletterar varandra:

– De som inte känner sig trygga med att söka det offentliga resurser, som kanske inte vill eller vågar ha kontakt med en myndighet, söker sig istället till jouren. Kvinnojouren har också skyddade boenden.

Under 2019 hade kvinno- och tjejjouren i Umeå kontakt med 340 stödsökande kvinnor och 90 barn. Under samma period tog Kvinnofridsmottagningen på Centrum mot våld emot 152 våldsutsatta vuxna och på barnahuset var 63 barn aktuella. Centrum mot våld träffade även 60 våldsutövare.

Centrum mot våld, som kommunen driver i samverkan med Region Västerbotten, Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och Rättsmedicinalverket, fungerar också som ett kunskapscentrum kring våld i nära relationer med uppgift att utbilda och informera andra verksamheter i frågan.

– Ett exempel är de handläggare inom socialtjänsten som utbildats för att ha en särskild kompetens i den här frågan. För den som söker försörjningsstöd efter att ha

utsatts för våld kan det vara avgörande, säger Linda Gustafsson.

Centrum mot våld har även utvecklat en särskild kompetens kring hedersrelaterat våld för att kunna fungera som bollplank för andra instanser, som skola, vård och socialtjänst. Linda Gustafsson poängterar vikten av att hitta rätt balans mellan det som skiljer ut hedersrelaterat våld och de likheter som finns mellan alla former av våld i nära relationer.

– I grund och botten handlar det alltid om makt, kön och sexualitet, men våldet kan utövas på olika sätt, med olika förtecken, och då kan det behövas olika typer av insatser, säger Linda Gustafsson.

Gudrun Nordborg håller med:

– Vi som har jobbat länge med problemen med våld ser att våld i hederns namn är en variant på samma maktstruktur. Sedan tar sig makt och kontroll delvis olika uttryck, säger hon.

Om man blickar bakåt då? Sedan kampen för kvinnojourerna, då Gudrun Nordborg stod på barrikaderna, hur har kommunens insatser kring våld i nära relationer utvecklats?

Gudrun Nordborg beskriver det med orden "försiktigt uppåt":

– Ett viktigt positivt exempel är de medborgarlöften som kommunen och polisen formulerat. Två av tre handlar just om våld mot kvinnor. Det ena löftet gäller att agera mot våld i nära relationer och det andra handlar om att motverka prostitution och människohandel, berättar Gudrun Nordborg.

Hon är också nöjd med att Umeå är en av de kommuner som beslutat att våldsoffer inte ska behöva försörja sig på de skadestånd de tilldelas. I och med att skadestånden inte betraktas som en inkomst minskar risken att hamna i fattigdom efter att ha blivit utsatt för brott, förklarar hon. Att socialtjänsten i Umeå varit först i landet med att uppmana polisen i Umeå att allvarligt överväga en orosanmälan om barn som far illa i de fall där en sexköpare är förälder är hon till och med stolt över.

Listan på utbildningsinsatser, konferenser, kampanjer och andra åtgärder genom åren är lång. 2005 kom ett beslut om att satsa på feministiskt självförsvar i skolorna i Umeå. 2006 arrangerades ett stort trygghetsseminarium i spåren av de våldsamma överfall mot kvinnor som satte skräck i Umeå mellan 1998 och 2006, innan den så kallade "Hagamannen" kunde gripas. Ett år senare, 2007, var Umeå en av de kommuner som deltog i en kampanj mot människohandel kring Östersjön.

I samarbete med Brottsoffermyndigheten, som har sitt säte i Umeå, har flera konferenser, föreläsningar och seminarier genomförts. 2014 gjordes en kommunövergripande kartläggning om kunskap och erfarenhet av arbete med våld i nära relationer, utifrån intervjuer med personal inom elevhälsa och enkäter med chefer inom förskola, skola, vård, omsorg och samhällsbyggnad. Utifrån den presenterade kommunen en vägledning, för att ge anställda verktyg att agera då invånare riskerar att utsättas eller redan utsätts för våld i nära relationer.

– Om man jämför med många andra kommuner tror jag att Umeå är bra på de här frågorna, men det räcker inte. Man är ändå inte tillräckligt bra, säger Gudrun Nordborg.

Som så ofta finns det ibland en diskrepans mellan ambition och handling. Att lyfta upp frågan om mäns våld mot kvinnor på dagordningen är inte alltid så lätt.

Politikområdet mäns våld i nära relationer är ständigt omdiskuterat, för att inte säga ifrågasatt, konstaterar Linda Gustafsson. Hur det omformulerats under det senaste 30 åren illustrerar också de stora förändringar frågan genomgått.

– Det har kallats lägenhetsbråk, kvinno- misshandel och våld i nära relationer. Det vi kan vara säkra på är att jämställdhetsmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra inte är uppnått, säger Linda Gustafsson.

Bry dig – våld startar alltid med kontroll

Foto: Umeå kommun

Våld i nära relationer startar alltid med kontroll. Genom att lära dig känna igen tecknen kan du som finns i närheten göra skillnad innan det går för långt. Så formuleras budskapet i kampanjen *Bry dig* som lanserades första gången vid årsskiftet 2016.

KAMPANJEN ÄR EN GEMENSAM satsning mellan Umeå Kommun, Länsstyrelsen Västerbotten, Region Västerbotten och Skellefteå kommun och har sedan sin första version uppdaterats flera gånger och utvecklats med ett flertal kampanjfilmer. Kampanjen, som syns på bio och på hockeymatcher i Umeå och Skellefteå samt Facebook, Instagram och affischer i hela Västerbotten, vill lyfta problemet med mäns våld mot kvinnor i nära relationer och få omgivningen att reagera på varningssignaler

Syftet med *Bry dig* är att uppmärksamma tidiga tecken på våldsutsatthet och våldsutövande och riktar sig till de som finns runtomkring våldsutsatta och våldsutövare. Genom att uppmärksamma tidiga tecken på kontroll i relationer kan man undvika att det eskalerar till grövre hot och fysiskt våld. Det kan handla om att ifrågasätta krav på tillgänglighet via telefon eller att reagera på sexistiska kommentarer och skämt.

– Vi vet att det är en oerhört liten del av de kränkningar och det våld som kvinnor utsätts för som

faktiskt anmäls. Historiskt sett har mäns våld mot kvinnor setts som en kvinnofråga men kampanjen vill fokusera på mäns ansvar för och möjligheter att agera och göra skillnad, säger Sara Moberg, jämställdhets- handläggare på Länsstyrelsen Västerbotten.

Sedan 2015 har kampanjen uppdaterats varje år och har utvecklats med fler kampanjfilmer. Den första filmen visar hur allt börjar, i ett ständigt sms-ande, var är du? när kommer du hem? Mannen kanske börjar lämna och hämta kvinnan när hon ska iväg för att veta var han har henne. En överdriven omtänksamhet kan omgivningen tycka, som övergår i en överdriven misstänksamhet och som blir till total kontroll.

Under 2019 års kampanj har man använt sig av MMA-profilen Tor Troéng som är en välkänd idrottsprofil i Umeå och en förebild för många, inte minst yngre män. Idén att låta Tor stå i fokus för kampanjen blev ett sätt att nå ut till målgrupper som annars kan vara svåra att nå.

Filmerna och mer information finns på www.brydig.nu

Kvinnohistoriskt museum

Foto: Maria Hedberg

Kvinnohistoriskt museum vill ge nya perspektiv

Kvinnohistoriskt museum öppnades i november 2014 som en del av Kulturhuset Väven, som byggdes inför kulturhuvudstadsåret 2014.

Det möttes från början av ett stort intresse.

– Det var en kö som bara fortsatte och fortsatte, det gick inte att se slutet på den! säger Maria Perstedt, museichef på Kvinnohistoriskt museum om invigningsdagen.

— Maria Perstedt, chef för Kvinnohistoriskt museum, och Britt-Inger Keisu, föreståndare för Umeå Centrum för Genusstudier när den gemensamma samverkansplanen kommunicerades 2018.

Exempel från verksamheter

I början av 2010 la Vänsterpartiet genom Tamara Spiric, som senare blev ordförande i jämställdhetsutskottet, en motion om att Umeå skulle inrätta Sveriges första kvinnohistoriska museum. Motionen bifölls av kommunfullmäktige i november samma år och en styrgrupp tillsattes som tog fram en projektplan för förverkligandet av beslutet och en avsiktsförklaring för det tilltänkta museet.

I avsiktsförklaringen för Kvinnohistoriskt museum står att *"I museets utställningar och övrig verksamhet ska historiska och samtida frågor belysas ur ett könsmaktsperspektiv och kvinnors situation världen över ska lyftas fram. Museet ska gestalta historiska förändringar, såväl lokalt som globalt, rörande kvinnors positioner inom samhällets olika arenor. Det ska även fungera som en plats för samtidsdebatt. En plats som får besökaren att både reagera och agera och som tar sikte på framtiden."*

Med ett Kvinnohistoriskt museum frågade man sig vem det är som har makten över

historieskrivningen och vad det gör med vårt samhälle? Det förflutna är en sak och historieskrivning något annat.

– Historia är något som skapas av människor, det är någon som väljer. Det är alltid ett smalt, smalt, smalt urval av någonting. Det är ju det som är historien och det finns ingen neutral sanning i det, säger Maria Perstedt

Museet ska även ha en koppling till aktuell forskning och samarbetar därför med Umeå Centrum för Genusstudier. Det är också en mötesplats för samtal, seminarier och samtidsdebatter.

– Vad synliggör vi och vad tillskriver vi värde? Vad hamnar i skymundan och vad glöms bort? Det är jätteviktigt att ha ett museum som lyfter dessa frågor. Kvinnohistoriskas roll är även att vara en röst i debatten idag, som speglar både dåtid och nutid, säger Helena Smith (S), ordförande i kulturnämnden.

Museet tar emot besökare från högstadiet, gymnasiet, komvux, SFI, högskola och

■ *Politikern och författaren
Veronica Palm i ett samtal med
museipedagog Klara Lundholm om
boken Systerskap i september 2018.*

universitet för visning och samtal utifrån utställningarna. Genom utbytet utvecklas båda parter då man tillsammans ifrågasätter den traditionella historieskrivning som framställs i många historieböcker.

– Det är problematiskt för samhällsutvecklingen om vi har en historiesyn som är djupt ojämnställd då det påverkar jämställdhetsarbetet, säger Maria Perstedt.

Museum som institution grundades i Europa på 1800-talet som också är en tid som präglas av en fixering av könsskillnader. Vita borgerliga män hade tillgång till offentligheten medan kvinnor inte sågs som medborgare. Kvinnor fick inte bestämma över sig själv, hade inte äganderätt och vid giftermål ärvde mannen den

*”Kvinnohistoriskas
roll är även att
vara en röst i
debatten idag, som
speglar både dåtid
och nutid”*

formella makten över kvinnan. I en sådan samhällsstruktur och samhällsklimat föds tanken om museum, tanken att ena folk med en berättelse.

Arvet efter den här samhällsinstitutionen lever kvar än idag. Idealen har påverkat vad man har ansett vara viktigt att samla på och många arbetar att bryta sig fri från traditionerna och lyfta andra perspektiv. Jämställdhetsutskottet menade att ett särskilt kvinnohistoriskt museum var önskvärt istället för att integrera jämställdhet i en befintlig verksamhet som bygger på arv från den manliga normen.

Trots den starka uppslutningen vid grundandet av museet har dess vara eller icke vara diskuterats sedan öppnandet. Det politiska motståndet har framförallt bedrivits av Sverigedemokraterna, Moderaterna och Kristdemokraterna som har lagt motioner om att museet borde stängas

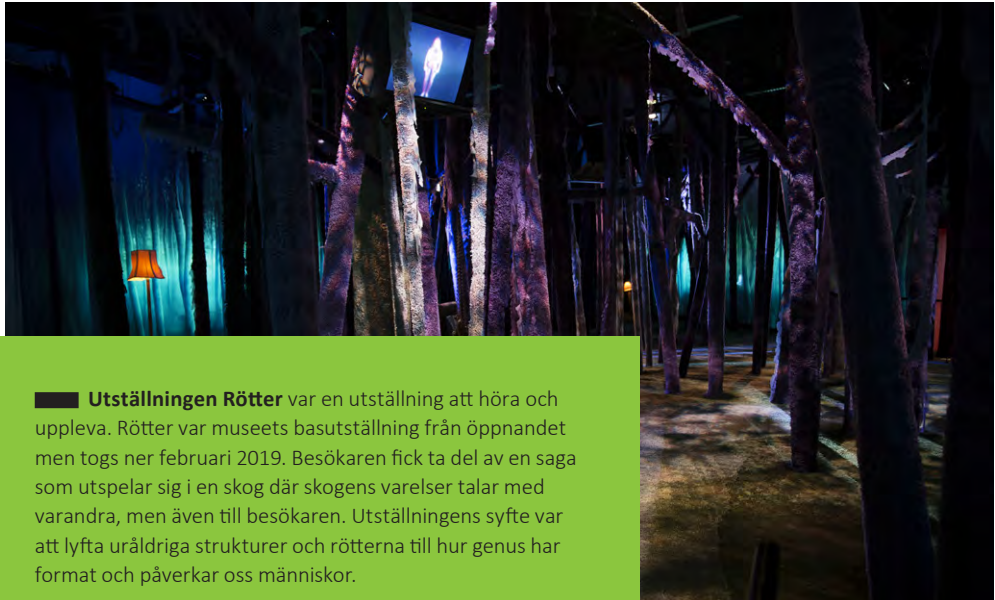
Det har även kommit kritik från andra håll, om utställningarnas innehåll och målgrupper, en kritik som också kommit från genusvetare och kvinnohistoriker.

Men visionen för Kvinnohistoriska är att det ska vara en aktör för jämställd maktfördelning och bidra med att bryta normer som begränsar kvinnor och män att delta i samhället på lika villkor. Ordföranden i kulturnämnden Helena Smith tror att vi via kulturen kan få större förståelse för varandra och påpekar att kvinnohistoriska museet bidrar till en ökad förståelse för hur makt och kön skapas.

– Kulturytringar överlag gör att vi kan möta komplexa frågor på ett annorlunda sätt. Genom kultur man kan plocka in synsätt och få en förståelse för hur andra människor tänker och upplever saker.

Museet fokuserar på immateriellt kulturarv genom att uppmärksamma och samla på erfarenheter, berättelser och minnen snarare än att samla på föremål. Sedan starten har museet haft 17 utställningar.

Foto: Malin Grönberg

■ **Utställningen Rötter** var en utställning att höra och uppleva. Rötter var museets basutställning från öppnandet men togs ner februari 2019. Besökaren fick ta del av en saga som utspelar sig i en skog där skogens varelser talar med varandra, men även till besökaren. Utställningens syfte var att lyfta uråldriga strukturer och rötterna till hur genus har format och påverkar oss människor.

Foto: Maria Hedberg

■ **Schyssta killar** – 229 män och icke-binära svarade på frågan "Vad förlorar du på att vara man/uppfostras till man?" och utifrån svaren skapade Linea Matei utställningen Schyssta killar. Konstverken gestalts i form av textila citat och ljud. Ett av svaren löd till exempel "Att jag inte förväntas ha kontakt med mina känslor".

Foto: Fredrik Larsson

■ **En ropande tystnad** var en utställning om äldre kvinnor och deras frånvaro i historieskrivningen. Utgångspunkten är tystnaden och utställningen ifrågasätter den ensidiga porträtteringen i medierna som skymmer kvinnors egna röster. Utställningen har transformerats två gånger för att lyfta åldrande kopplat till transfrågor och lesbiska kvinnors erfarenheter. De nya perspektiven visar på hur flera maktstrukturer samverkar och att tystnaden blir större ju längre från normen en befinner sig.

Foto: Maria Hedberg

■ **K.A.O.S.** en utställning om Kvinnor, Aktivism och Organisering av Samhällen mellan åren 1789–1914. Detta är en berättelse om kvinnors politiska kamp för medborgarskap och rättigheter. Utställningen går bortom en stereotyp historieskrivning av 1800 talet och ifrågasätter om franska revolutionen 1789 verkligen var en kamp för mänskliga rättigheter då den endast inkluderade män. Man ville få besökaren att fundera över vad som händer när inte alla är med i det politiska samtalet på lika villkor.

Motståndet visar vägen

Även med min kritiska forskarblick, som skoningslöst nagelfar svenskt jämställdhetsarbete på jakt efter dess (brist på) förändringspotential, faller Umeå för det mesta väl ut. Visst, det kan ju bero på att jag är född och uppväxt i Umeå. Lokalpatriotism helt enkelt. Men även efter att ha rensat bort en del sådana filter håller jag fast vid min slutsats.

UMEÅ HAR I STORA DELAR klarat av att göra jämställdhet till en fråga om makt och kön, där många andra misslyckats eller kanske inte ens försökt. Bara titeln på denna skrift – Kön, makt och politik – känns väldigt mycket Umeå.

Skriften innehåller också ett antal exempel på handling. Jämställdhet i Umeå har för det mesta betydelse att just göra olika saker. Du kanske invänder, vad skulle det annars betyda? Mitt svar, att planera för handling, men att just själva planerande blir det som görs, blir själva handlingen. Ofta stannar jämställdhetsarbetet vid planer, policies, kartläggningar och utvärderingar. Missförstå mig inte, dokument kan självklart också vara viktiga. Att skriva ett dokument är ju också en slags handling. Men det ligger en utmaning i att både formulera planer som är genomförbara, och inte minst att faktiskt se till att genomföra dem. Det är också lätt att fastna i att gång på gång avkrävas att kartlägga huruvida just vi, just här, verkligen har några problem när det gäller jämställdheten. Eller att starta ett projekt som ska lösa alla problemen på två år. Umeå har i stor utsträckning undvikit dessa fallor. Frågan är dock vad som händer framåt? I vilken utsträckning kommer Umeå att klara av att hålla fanan högt och stå fast vid att jämställdhetsarbete handlar om att utmana könade maktordningar?

Jag tänker på brevet som jämställdhetsutskottet 2002 skickade till alla män mellan 18 och 55 år i Umeå kommun. Som handlade om att mäns våld mot kvinnor är ett samhällsproblem som alla män måste ta ansvar för. Ärligt talat har jag svårt att se detta hända idag. Den skitsstorm på sociala medier som skulle möta jämställdhetsutskottet är däremot inte svårt att före-

ställa sig. Men det är inte bara de sociala mediernas intåg i vår vardag som är skillnaden mot 2002. Något har också hänt med de generella möjligheterna att bedriva politik. I marknadsiseringens tidevarv, där även Umeå kommun måste se till att värna sina konkurrensfördelar är det inte säkert att det tidigare jämställdhetsarbetet passar in. Inget negativt får smutsa ner kommunens varumärke. Alla handlingar måste vara bra för alla – i alla fall måste det se ut så. Ingen får ges mer ansvar, eller ännu värre skuld, än någon annan. Risken är överhängande att även Umeå fångas i de goda exemplens och förebildernas nät. Kanske även denna skrift kan betraktas som just ett gott exempel. Att visa på Umeås förträfflighet. Trots skrivningarna om makt och kön blir det allt svårare att tala om makt i politiken. Ingen kommun vill väl stoltsera med orättvisor, här är det gott för alla att leva. Utrymmet för att politisera frågor, utrymmet att visa på motsättningar, inte bara när det gäller kön utan mer generellt, krymper ständigt. Och då blir en fråga som jämställdhet, som det redan tidigare varit en utmaning att politisera, än svårare att prata om på detta sättet.

Umeå, det är inte dags att slå sig till ro. Kanske ligger de största utmaningarna fortfarande framför oss. Våga lyfta fram misslyckanden, problem och motstånd. Glöm inte att det är motståndet som visar vägen mot reell förändring.

Malin Rönnblom

Professor i statsvetenskap vid Karlstad universitet och universitetslektor vid Umeå centrum för genusstudier (UCGS), Umeå universitet

Trettio år
av jämställdhetsarbete
i Umeå kommun

Kön, makt & politik!

1989–2019

Trettio år av jämställdhetsarbete

Umeå kommun har under lång tid arbetat med jämställdhetsfrågor på ett strategiskt och banbrytande sätt. Ett startskott för arbetet var när Umeå som en av tre kommuner år 1989 blev utvald att vara med i en regeringssatsning kring lokalt jämställdhetsarbete.

2019 firade arbetet för ett jämställt Umeå 30 år. Denna skrift är en del av uppmärksammandet av detta jubileum. Skriften har tagits fram för att synliggöra och uppmärksamma 30 års arbete för ett jämställt Umeå. I de olika texterna varvas historiska tillbakablickar med nedslag i konkreta exempel från verksamheter.